

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Rapport

R16:1974

TEKNISKA HOGSKOLAN I LUND
SEKTIONEN FOR VAG- OCH TRAFIKEN
BIBLIOTEKET

Integrerade centrum- anläggningar

Armand Björkman

Bengt Andersson

Byggforskningen

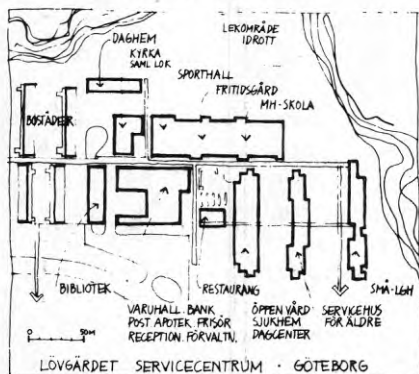
Integrerade centrumanläggningar

Armand Björkman & Bengt Andersson

Rapporten skildrar hur en långtgående samordning (integration) skett beträffande servicefunktionerna i två bostadsområden: Lövgärdet i Göteborg och Brickebacken i Örebro. Centrumanläggningarna i dessa områden har projekterats av White Arkitekter AB, och White Arkitekter i Örebro AB. Under programarbete och projektering har kontinuerliga dagböcker förts. I dessa redovisas alla de händelser på olika nivåer som kunde påverka respektive centrum. Jämförelser har gjorts mellan händelserna i dagböckerna och arkitektkontorets nedlagda arbetsvolym, som tagits fram ur kontorets dataregister. Erfarenheterna från projekten bör tillsammans med erfarenheterna av driften kunna utgöra en värdefull utgångspunkt för att förverkliga likartade anläggningar i framtiden.

Projektet

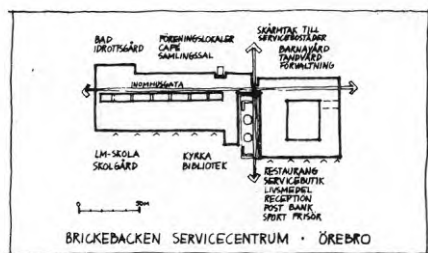
För både Lövgärdet och Brickebacken centrum var målsättningen att söka samordna person- och lokalresurser så att en allsidig service skulle kunna erbjudas utan att hyresnivån påverkades. Stadsdelen Lövgärdet som byggs av AB Göteborgshem ligger ca 14 km från Göteborgs centrum. Totalt skall stadsdelen få ca 3700 lägenheter.

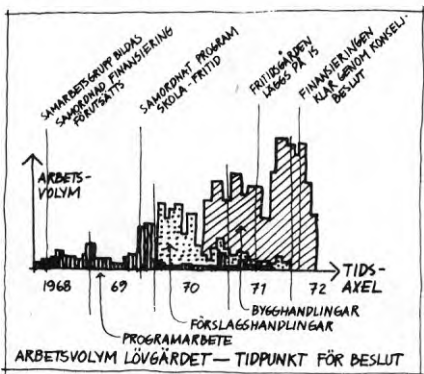
Brickebacken ligger ungefär 5 km sydost om Örebro centrum. Stadsdelen omfattar centrum och 1800 lägenheter, vilka har byggts av Stiftelsen Hyresbostäder, samt 400 småhus och 500 studentlägenheter.

Besluten

Projektet för Lövgärdets centrum påbörjades utan något politiskt beslut inom kommunen. De beslut som under hand har tagits inom respektive förvalt-

ningar och som förts upp i kommunstyrelse eller kommunfullmäktige har i allmänhet varit sektoriellt uppdelade och inte berört sambandet med övriga verksamheter. Ett undantag har skola och fritid utgjort, genom att önskemål framförts på politisk nivå om samordning av lokaler och av verksamheter. Besluten har inte varit bindande utan successivt blivit föremål för omprövningar och ändringar beroende på t ex nya budgetförutsättningar.

Brickebackens centrum var däremot hela tiden förankrat genom beslut på kommunal nivå, först som principbeslut och därefter i form av kommunens normala ärenden.

Program- och projekteringskedena

Programarbetet för de två projekten har bedrivits på liknande sätt, medan projekteringen haft olika uppläggning.

För Lövgärdet utarbetades bygghandlingar på traditionellt sätt, varefter upphandling gjordes. Brickebacken var en förhandlingsentreprenad där entreprenören redan från början utövade en tidsstyrning av projekteringsarbetet.

För Lövgärdets centrum har de olika förvaltningarna bedrivit sitt programarbete med upp till ett års tidsförskjutning, varför projekteringen legat olika långt framme för de olika byggnaderna inom centrum. Låneansökningar för att få en samlad finansiering samt andra

Bygghorsknigen Sammanfattningar

R16:1974

Nyckelord:

service, samordning, integrerad centrumanläggning, programarbete, projekteringsarbete, erfarenhetsåterföring, Lövgärdet, Brickebacken

Rapport R16:1974 hänför sig till forskningsanslag B 933 från Statens råd för byggnadsforskning till White Arkitekter AB.

UDK 711.58:64.04
721.001/011
69.001.86
SfB A
ISBN 91-540-2342-4

Sammanfattning av:

Björkman, A & Andersson B, 1974, *Integrerade centrumanläggningar - Erfarenhetsåterföring av program- och projekteringsarbete*. (Statens institut för byggnadsforskning) Stockholm. Rapport R 16:1974, 69 s., ill. 17 kr.

Rapporten är skriven på svenska med svensk och engelsk sammanfattning.

Distribution:

Svensk Byggtjänst
Box 1403, 111 84 Stockholm
Telefon 08-24 28 60

Grupp: samhällsplanering

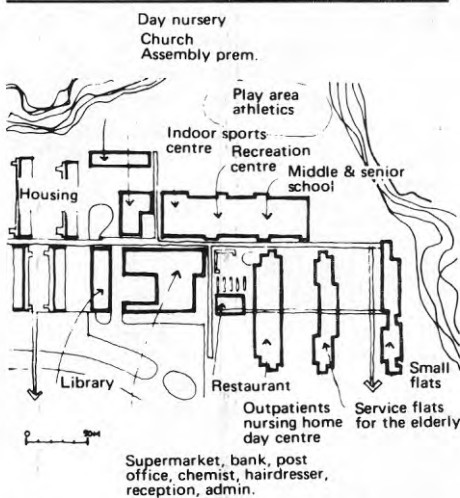
Integrated civic community developments

Armand Björkman & Bengt Andersson

The report describes how extensive coordination (integration) of the service functions was achieved in two housing areas, Lövgärdet in Gothenburg and Brickebacken in Örebro. The community centres in these areas were designed by White Arkitekter AB and White Arkitekter i Örebro AB respectively. Continuous records were kept during preparation of the programmes and during the design stage to provide an account of all the events at different levels which could have influenced the community centre development concerned. Comparisons have been made between the events described in the records and the volume of work undertaken by the architectural practices, which was shown on the computerized work register of the offices. The lessons learned during the initial operation of the community centres, when compared with the experience gained during the design of the projects, should constitute valuable data on which construction of similar projects in the future can be based.

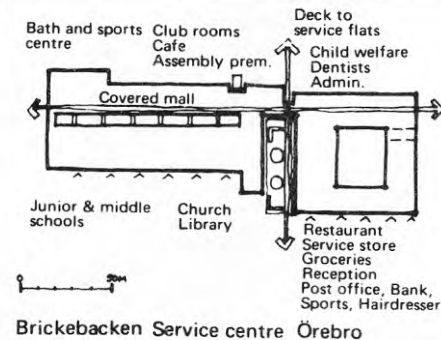
The projects

The aim of the community centres at both Lövgärdet and Brickebacken was to try to coordinate the resources of staff and premises in such a way that comprehensive service could be offered without the level of rents being affected. The neighbourhood of Lövgärdet which is constructed by AB Göteborgshem is situated approx. 14 km from the centre of Gothenburg. The neighbourhood when completed will have about 3700 apartments in all.

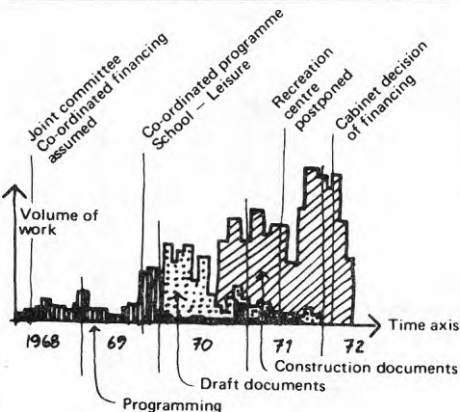
Lövgärdet Service centre Gothenburg

bourhood comprises a community centre, 1800 apartments built by Stiftelsen Hyresbostäder, 400 single-family houses and 500 students' flats.

Decisions

The project for the community centre at Lövgärdet was started without any political decision having been taken by the local authority. The decisions which were gradually made by the various local administrations concerned and were taken up by the municipal board or the council were generally sectorially divided and did not concern the relationship with other activities. The school and leisure time activities constituted an exception inasmuch as a request had been put forward at the political level to the effect that the premises and the activities should be coordinated. The decisions were not binding but were gradually subjected to reappraisal and alteration due to e.g. new budgetary conditions.

Volume of work Lövgärdet Time for decision

On the other hand, the community centre at Brickebacken had at all times been backed up by decisions at the local authority level, first in the form of decisions in principle and later as part of the normal business.

National Swedish Building Research Summaries

R16:1974

Key words:

service, coordination, integrated community centre development, programming, design, feedback, Lövgärdet, Brickebacken

Report R16:1974 refers to Research Grant B 933 from the Swedish Council for Building Research to White Arkitekter AB.

UDC 711.58:64.04
721.001/011
69.001.86

SFB A
ISBN 91-540-2342-4

Summary of:

Björkman, A & Andersson, B, 1974, *Integrerade centrumläggningar - Erfarenhetsåterföring av program- och projekteringsarbete*. Integrated civic community developments - Feedback of experience from the programme and design stages. (Statens institut för byggnadsforskning) Stockholm. Report R16:1974. 69 p., ill. Sw. Kr. 17.

The report is in Swedish with summaries in Swedish and English.

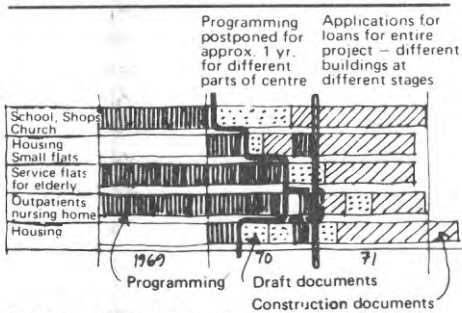
Distribution:

Svensk Byggtjänst
Box 1403, S-111 84 Stockholm
Sweden

Programme and design stages

Work on the design programmes for the two projects was conducted in a similar way, while design work was carried out in a quite different manner.

In the case of the community centre at Lövgärdet, the different administrations performed their programme work with time intervals of up to one year, and for this reason design work on the different buildings in the centre did not progress simultaneously. However, loan applications for joint financing, as well as other documents, were due to be ready at the same time for all the buildings of the community centre. For this reason some sections of the work had to be speeded up in spite of the fact that there was no overall programme.

Phase diagram Lövgärdet

In the case of Brickebacken, the tight time schedule and the fact that the contractor had been appointed right at the beginning resulted in considerable overlapping of the programme stage, the different design stages and the construction phase. Owing to the time pressure decisions had to be made early.

Working methods

In order to achieve coordination between different activities and create an integrated community centre, it is necessary to organize work in a different way than is in the case of traditional and sectorially divided planning. A working organization which spans the various administrative boundaries is therefore essential.

The situation with regard to the community centre at Lövgärdet was that the developer was both the promoter and the project leader. The working group formed for implementation consisted of representatives of the administrations concerned and other interest groups. The working group maintained close contacts with the town planning department, the State Service Committee and the Tenants Association of West Sweden. The Municipal Commissioners concerned received continuous information. In the beginning the members of the working group were chief officers, but after an initial period other officials took their places. As a result, some changes took place in the objectives. Each interested party initially submitted a separate programme. These were then modified with the object of attaining coordination and achieving dual utilisation of the premises. In a

third phase these ideal programmes were again modified in view of the special conditions relating to the various administrations.

Planning of the civic centre at Brickebacken was somewhat different. In this case the promoter, director of the municipal housing company, was also the chairman of the finance committee. The conditions regarding cooperation between developer and local authority were thus favourable right from the beginning. The chief officers for the administrations and the companies took part in the first stage of design work and drew up the objectives and the programme jointly. The working group then acted as a reference group during the whole period of construction, right up to the time when responsibility was taken over by those who were to be involved in the completed centre.

After initial work on the programme which was done separately by each administration and interest group, the material was collated and modified by the planning director of Örebro Municipality and made into a coordinated programme. He also ensured that the objectives decided on were adhered to. This coordinated programme then formed the basis of detailed work, during which the architect held discussions with the users of the various premises and drew up the final programme.

Finance

In both cases, financing of the project was something of a central issue right from the beginning. It was decided that traditional financing in which each function provided its own investment would result in considerable delays. Implementation of a coordinated programme would thus be very difficult to achieve and coordination of the different activities difficult to obtain when the buildings were completed. The developers therefore contacted the State Service Committee and the Government and were given certain preliminary indications that the matter of finance could be resolved in another way. However, the final decision was received very late in both cases. In the 1970 Finance Bill one item concerned grants for experimental projects, and Brickebacken was the first project to receive exemption from the regulations.

Degree of coordination

In the case of Lövgärdet the degree of coordination achieved was lower, one of the reasons being that an overall political decision could not be obtained. Certain service functions were relatively extensively coordinated, e.g. between school and leisure time activities which are situated in the same building and apply extensive dual utilisation of the premises. Other service functions could not be coordinated. It was thus impossible to solve the problem of catering by means of a joint dining room and kitchen.

On the other hand, at Brickebacken it

was possible to achieve a high degree of coordination. The project was contained in a single building, and there is dual utilisation of a large number of premises. The staff could also be utilised by different interest groups. For instance, the school meal service is coordinated with the restaurant run by Konsum.

Conclusions

The greatest stumbling block in the case of both projects was the matter of finance. The experience gained in this regard has already to some extent promoted change in the Loan Proclamation. The experience gained from the projects also indicates that matters of finance must be solved at an early stage if work is to proceed without an undue element of uncertainty. It should be possible to make a decision in principle concerning financing without a complete detailed design having first to be carried out.

The next important condition concerns the political decisions within the municipality. The political intention must be indicated at an early stage. It may be essential that an early and overriding decision is made in order that all the bodies involved may be given an objective and the desired final result obtained. In the case of the two reported projects the initiative for coordination of the service functions was taken by the developer who was in both cases also a leading political figure in the municipality concerned. The initiative may originate in a number of different places, but, generally speaking, the overall view should be formulated and backed up at central political level within the municipality. In this way implementation at this level is assured and guidance is provided for all the subsequent decisions in the various administrations.

The municipal organisation also plays a decisive part in the implementation of coordinated projects. A municipality normally has no agency which can run projects extending over a number of sectors. The sectorial organisation containing several administrations, each responsible, with its own budget, for a part of the housing service, is not conducive to coordination. One way of counteracting this sectorial structure and working over the boundaries is to form joint working groups for specific projects, preferably at chief officer level. These working groups should remain unchanged during the whole period of construction.

In these cases, coordination implies that relatively large building complexes have been constructed in which the principal service functions of the residential area have been accommodated. In this way, the service available in the area has been made more comprehensive than it would otherwise have been. Coordination may also enable decentralisation of certain service functions to be effected, so that they would be sited nearer to the user.

Rapport R16:1974

INTEGRERADE CENTRUMANLÄGGNINGAR

Erfarenhetsåterföring av program- och
projekteringsarbete

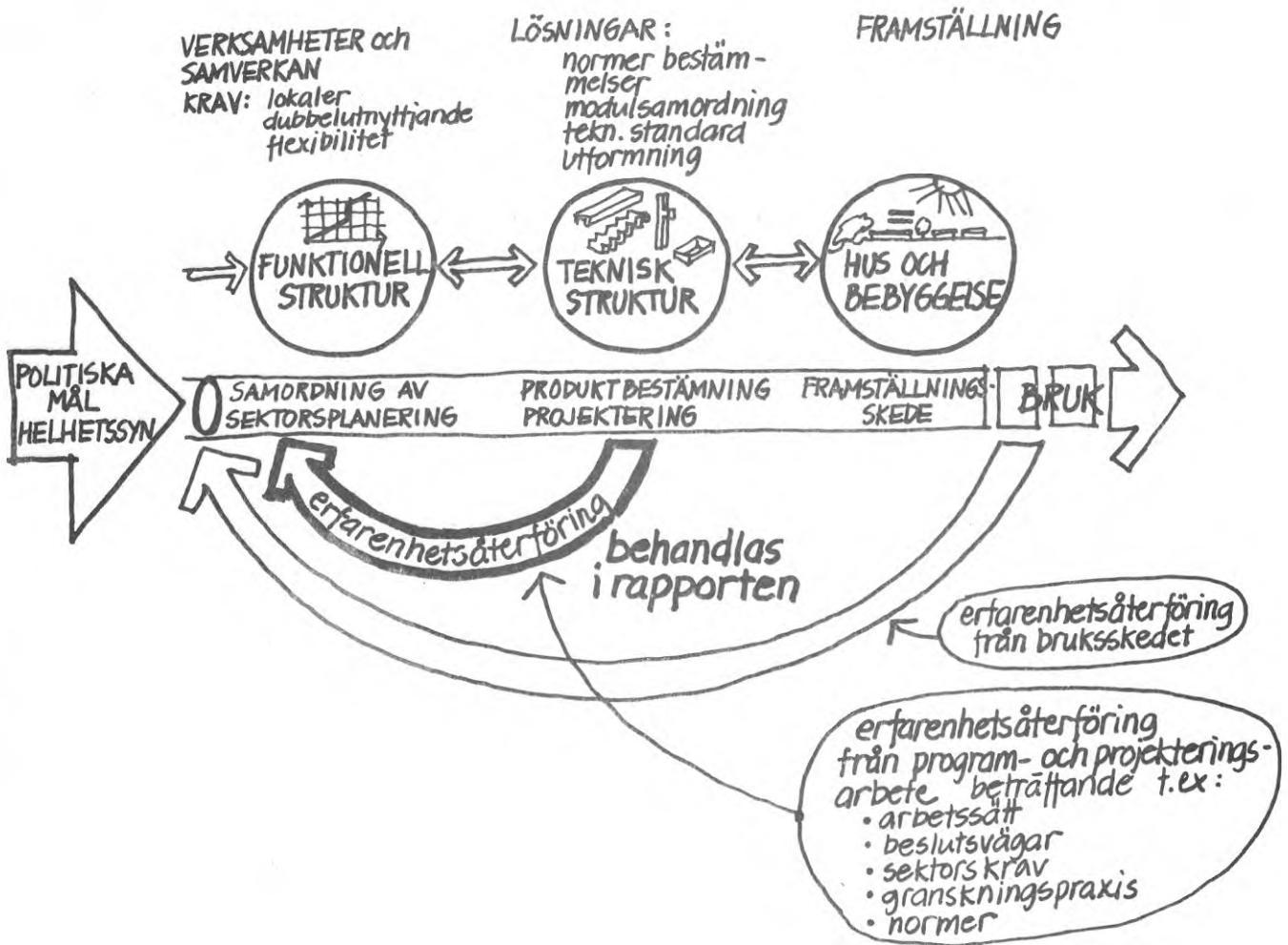
av Armand Björkman & Bengt Andersson

Denna rapport hänför sig till forskningsanslag B 933 från
Statens råd för byggnadsforskning till WAAB White arkitektkon-
tor AB.

Statens institut för byggnadsforskning, Stockholm
ISBN 91-540-2342-4

INNEHÅLL

INLEDNING	5
HISTORIK	6
Boendeservice 1	6
Boendeservice 2	6
Ändrad bostadslånekungörelse	7
Statens planverks rapport 24	7
METOD FÖR ERFARENHETSÅTERFÖRING	9
BESKRIVNING AV PROJEKTEN	10
Lövgärdet	10
Brickebacken	12
DAGBOK FÖR PROJEKTEN	14
Lövgärdet	14
Brickebacken	24
BESLUT	30
PROGRAM- OCH PROJEKTERINGSSKEDENA	34
ARBETSMETOD	38
Lövgärdet	38
Projektorganisation, 38	
Programarbete, 39	
Teknisk skissning, 40	
Brickebacken	42
Projektorganisation, 42	
Programarbete, 43,	
Teknisk skissning, 43	
FINANSIERING	44
SAMMANSTÄLLNING AV CENTRUMPROGRAM	48
JÄMFÖRELSER MELLAN PROJEKTEN	62
SLUTSATSER	64
Finansieringen	64
Den politiska viljan inom kommunen	64
Kommunal organisation	65
Driftsskedet	65
Tendenser	66

INLEDNING

Det accelererande bostadsbyggnadsprogrammet under efterkrigstiden i Sverige fick under sextiotalet en rad mindre önskvärda konsekvenser. En av de allvarligaste bristerna som noterades var att de nya bostadsområdenas service släpade efter. Skolor, butiker, fritidsanläggningar, vårdanläggningar, kommunikationer mm var ofta långt ifrån funktionsdugliga när bostäderna var byggda och tagna i besittning av hyresgästerna. Samtidigt tenderade servicen att centraliseras till stora enheter både beträffande kommersiell och kommunal service. Tydligast framträdde dessa tendenser beträffande butiksservicen, där stormarknader utarmade när servicen både i de nya och gamla bostadsområdena.

Servicens bristande omfattning, lokalisering och sena iordningställande kritiserades starkt av de boende, i pressen, bland socialarbetare och också bland de byggande. Punktvisa försök till lösningar har gjorts för att uppnå förbättringar. Dessa försök har i allmänhet inneburit att några av kommunens serviceverksamheter samordnats och fått ingå i samma byggnad och även använda samma lokaler. Ett flertal skolor har t ex utökats med vissa fritidslokaler och kunnat utnyttjas som fritidsgårdar under kvällstid.

I andra fall har man under stadsplanearbetet för nya områden sökt att inom gångavstånd från bostäderna lokalisera tomter för de olika servicefunktionerna intill varandra och i anslutning härtill lägga reservat för i framtiden tillkommande anläggningar. Trots att de olika verksamheterna planeras inom olika förvaltningar och byggs ut vid olika tidpunkt har man genom en sådan samlokalisering sökt förbereda en framtida samverkan av personal och lokaler.

Föreliggande rapport behandlar hur en långtgående samordning både beträffande lokalisering av servicefunktionerna och lokalutnyttjande skett i två bostadsområden, Lövgärdet i Göteborg och Brickebacken i Örebro. Genom att dessa båda projekt är bland de första där man praktiskt har försökt att ta ett samlat grepp på servicefrågorna har det varit naturligt att redovisa de erfarenheter som gjorts under program- och projekteringsarbetet.

Rapporten har gjorts som en jämförelse mellan de två anläggningarnas tillblivelse och de förutsättningar dessa haft. Under den tid som arbetet med Lövgärdet och Brickebacken har pågått har en rad förändringar inträtt på främst central, statlig nivå när det gäller synen på projekt av den här typen. Sålunda har en statlig servicekommitté under stadsrådet Camilla Ohdnoff utarbetat en serie rapporter, som bl a utmynnat i en ändring av bostadslånekungörelsen fastställd av Kungl. Maj:t 26 maj 1972 (Svensk författningssamling 1972:303). Denna ändring innebär en avsevärd förenkling på finansieringssidan då vissa serviceinrättningar (t ex skollokaler) i framtiden kan räknas in under låneunderlaget för statliga bostadslån under förutsättning att de utgör en del i en integrerad serviceanläggning.

Genom denna ändrade finansieringen har man på central politisk nivå tagit positiv ställning för integrerade centrumanläggningar och för de tankegångar och målsättningar som ligger bakom.

HISTORIK

Arbetena med Lövgärdet och Brickebacken startade under 1968. För att sätta in projekten i sitt sammanhang är det av vikt att göra en kort historisk skiss över vad som skett under åren 1968 till 1972 på serviceområdet.

Genom beslut i regeringen den 14 april 1967 tillsattes en kommitté som skulle utreda servicen inom bostadsområden. Statsrådet Camilla Ohdnoff förordnades som kommitténs ordförande.

BOENDESERVICE 1

Den statliga servicekommittén kom med sin första rapport i augusti 1968, kallad Boendeservice 1. Av denna framgår att kommittén då inte gjort några "egentliga ställningstaganden och förslag till åtgärder". Kommittén avsåg att arbeta vidare och överväga vilka åtgärder, både statliga och kommunala, som borde vidtas för att underlätta utbyggnaden av boendeservicen. Man avsåg behandla organisatoriska frågor, finansieringsfrågor och frågor rörande den fysiska planeringen. Man slår fast att många av de svenska hushållen har "ett klart uttalat behov av service". En stor del av ansvaret för detta vilar på kommunerna. Man pekade bland annat på hur splittrat ansvaret för boendeservicen är och att ingen kommunal instans tagit på sig samordningsuppgifterna. I vissa kommuner förekommer dock samråd mellan kommunala nämnder i hithörande frågor.

När det gäller finansieringen slog man fast att staten ger bidrag och lån för anordnandet av serviceanläggningar samt genom bidrag till driften av dessa. Bidragen och lånen kom dock från en rad olika myndigheter och samordnades inte. På samma sätt var det när det gällde driftsbidragen.

Servicekommittén konstaterade i denna sin första rapport att förutsättningarna för en god boendeservice skapas redan i bebyggelseplaneringen. I sin kommentar säger kommittén att i stadsplanen bör man ur servicesynpunkt eftersträva största möjliga bebyggelsetäthet, skapa korta gångvägar till serviceanläggningarna, förlägga servicelokalerna tillsammans så att ett effektivt utnyttjande och hög flexibilitet erhålls samt att bostäderna får en sådan sammansättning att man får en blandning av bostadsbeståndet för olika hushållstyper. För att man skall kunna planera efter dessa riktlinjer fordras det en av kommunens fullmäktige fastställd målsättning för hur servicen skall vara utformad och tidplan för utbyggnaden.

Lövgärdet och Brickebacken centrum påbörjades samtidigt som denna första rapport publicerades i augusti 1968.

BOENDESERVICE 2

Servicekommittén vidareutvecklade och preciserade tankegångarna i sin andra rapport, Boendeservice 2, som kom i november 1970. Här har servicebegreppet vidgats till att gälla "bostadsområdet eller bostadens närmiljö". Motiven för en förbättrad boendeservice kan, säger servicekommittén, knytas till både de sociala och ekonomiska effekterna. På den ekonomiska sidan menar man att de organisatoriska frågorna är av stor vikt och att kostnadsbesparingar kan göras genom utformningen av servicelo-

kalerna så att de medger sambruk och förändrad användning. För att serviceutbudet skall bli tillfredsställande krävs att tre typer av åtgärder vidtas:

- . Planeringsåtgärder, alltifrån den översiktliga planeringen till anläggningsutformningen som främjar integration och samordning av verksamheten samt tillgängligheten.
- . Tillhandahållande av lokaler och anläggningar.
- . Drift av verksamheter, dvs ansvarstagande för serviceverksamheten som helhet, innefattande verksamhetsplanering.

Boendeservice 2 mynnade ut i ett finansieringsförslag. Man ville att finansieringssystemet skulle ge utrymme för en samordning genom att skära ner antalet låne- och bidragsgivande myndigheter. Det statliga anläggningsstödet borde utformas för att stimulera en så generell utformning och användning av lokalerna som möjligt. Målet på sikt var att bostadskomplementet och andra anläggningar som formar den del av boendemiljön som ligger utanför bostäderna skulle ges samma betydelse som bostäderna och infogas i likartade planerings- och gransknings-sammanhang.

ÄNDRAD BOSTADSLÅNEKUNGÖRELSE

Under 1971-72 tillämpades en undantagsregel vid finansiering av integrerade serviceanläggningar. Denna möjlighet utnyttjades först för Brickebacken centrum och sedan för Lövgärdet och sju andra centrumprojekt.

Servicekommitténs finansieringsförslag föranledde regeringen att lägga fram ett ändringsförslag till lånekungörelsen. Detta skedde i proposition 1972:72 och denna fastställdes efter behandling av Kungl. Maj:t 26 maj 1972 (SFS 1972:303). Ändringen innebär bl a att skollokaler får räknas in i låneunderlaget efter medgivande av Kungl. Maj:t om

- a/ de med hänsyn till belägenhet och samordning med andra lokaler utgör en integrerad del av en anläggning för boendeservice,
- b/ anläggningen till övervägande del består av sådana andra lokaler,
- c/ skollokalerna i väsentlig utsträckning nedbringat behovet av övriga lokaler.

Vidare fastställdes i ändringen att länsbostadsnämnden fick fastställa ett pantvärde som översteg låneunderlaget om värdet avsåg bl a lokal i ett bostadsområde, vilken är till påtaglig nytta för i huvudsak de boende inom området och kan anses fylla ett normalt behov av boendeservice, dock ej skollokal.

STATENS PLANVERKS RAPPORT 24

I december 1972 utkom Statens Planverks rapport 24 med rubriken: Bostadens grannskap, råd och anvisningar för planering. Avsikten med rapporten är att ge underlag för kommunala ställningstaganden till olika miljökvaliteter. Rapporten tar bl a upp verksamheter i bostadens grannskap och i denna avdelning

behandlas samverkan mellan de olika verksamheterna. Man pekar på att dessa verksamheter griper in i varandra och att det ofta kan vara fördelaktigt att samverka över sektorsgränserna.

Rapporten pekar på vikten av att ett utbyggnadsområdes aktivitets- och servicestruktur studeras i sin helhet. Dessutom illustreras sambanden mellan å ena sidan organisatorisk form under planering och drift samt budgetprincip och å andra sidan fysisk utformning.

METOD FÖR ERFARENHETSÅTERFÖRING

Under programarbetet och projekteringen av Brickebacken och Lövgärdet har arkitektkontoret fört dagbok kontinuerligt. I denna har införts händelser på alla nivåer, som kunde påverka respektive centrums utformning. På central nivå utgörs grundmaterialet av konseljbeslut och skriftväxlingar mellan olika myndigheter (Skolöverstyrelsen, Bostadsstyrelsen m fl). På lokal nivå utgör stadsfullmäktigeprotokoll och protokoll från förvaltningsstyrelserna det huvudsakliga grundmaterialet. På detaljnivå bygger dagboken på diskussioner på tjänstemannaplanet, på sammanträdesprotokoll och på tidplaner för programarbete och projektering. Till dagboken har på grundval av förda diskussioner lagts kommentarer av handläggande arkitekt eller ingenjör. Efter kontakt med respektive förvaltningar har dagböckerna justerats och kontrollerats. För att ställa dagböckernas händelser i relation till nedlagd arbetsvolym på arkitektkontoret har denna framtagits ur kontorets dataregister i kostnad för varje byggnad. I diagrammen har dessa kostnader förts samman till en arbetsvolym gällande för hela centrumanläggningen.

I samband med att denna rapport utarbetades har delar av arbetsgrupperna sammankallats för gemensam diskussion kring arbetsmetoderna som tillämpats för program- och projekteringsarbete samt hur arbetsmetoden kan vidareutvecklas. Dessa sammankomster för återföring av erfarenheter har framför allt gällt Lövgärdet men även i viss mån för Brickebacken.

För att läsaren skall få en uppfattning om de olika målsättningarna beträffande program och samordning har en översiktlig programjämförelse gjorts för ett antal centrumanläggningar. Utöver de integrerade centrumanläggningarna Brickebacken i Örebro, Rannebergen och Lövgärdet i Göteborg redovisas två äldre centra, Markbacken i Örebro och Råby i Västerås som båda har mera traditionell uppläggning. Dessa centra representerar olika grad av samverkan (enligt det schema som redovisas i rapport 24 från Statens Planverk och som återges även i denna rapport). De olika centra har grupperats efter hur långt samordningen har drivits.

Rapporten bygger i övrigt på de intryck och erfarenheter som under det fortlöpande arbetet gjorts av arkitektkontoret eller genom övriga medverkande. Dessutom tillkommer de slutsatser som rapportförfattarna gjort på föreliggande material. I görlligaste mån har beskrivande och kommenterande text skilts.

BESKRIVNING AV PROJEKTEN

LÖVGÄRDET

Stadsdelen Lövgärdet är belägen i den tidigare storkommunen Angered (Angered-Bergum), ca 14 km från Göteborgs centrum och c:a 2,5 km från Angereds blivande centrum. Stadsdelen byggs ut med c:a 3.700 lägenheter (10.000 inv) under 1971-75 av en byggherre - Göteborgshem. Utbyggnaden var från början tänkt att ske i snabbare takt men dämpades genom att bostadsbyggandet minskade inom kommunen. Denna lägre utbyggnadstakt fastställdes 1971 och har även påverkat tidpunkten för utbyggnaden av servicecentrum.

Byggherren - Göteborgshem, som är ett allmännyttigt bostadsföretag - tog 1968 initiativ till ett utredningsarbete, som syftade till att ge de i området boende en fullgod service utan att kostnaderna fick överstiga det för kommunen normala hyresläget. Målsättningen var att skapa ett centrum, utbyggt i takt med bostäderna, som genom att verksamheterna samordnades skulle bli attraktivt och aktivt för alla åldrar och ge de boende ökade möjligheter att uppleva gemenskap, trygghet och jämlikhet. Arbetet syftade till att finna organisationsformer och samarbetsformer för förvaltningarna så att person- och personalresurserna skulle kunna utnyttjas rationellt.

I ett första skede utarbetades en idéskiss till hur samordningen skulle kunna ske. I dagboken redovisas hur förverkligandet sedan kom att växa fram.

Centrums innehåll framgår av planer på nästa sida och ur sammanställningen av centrumprogram.

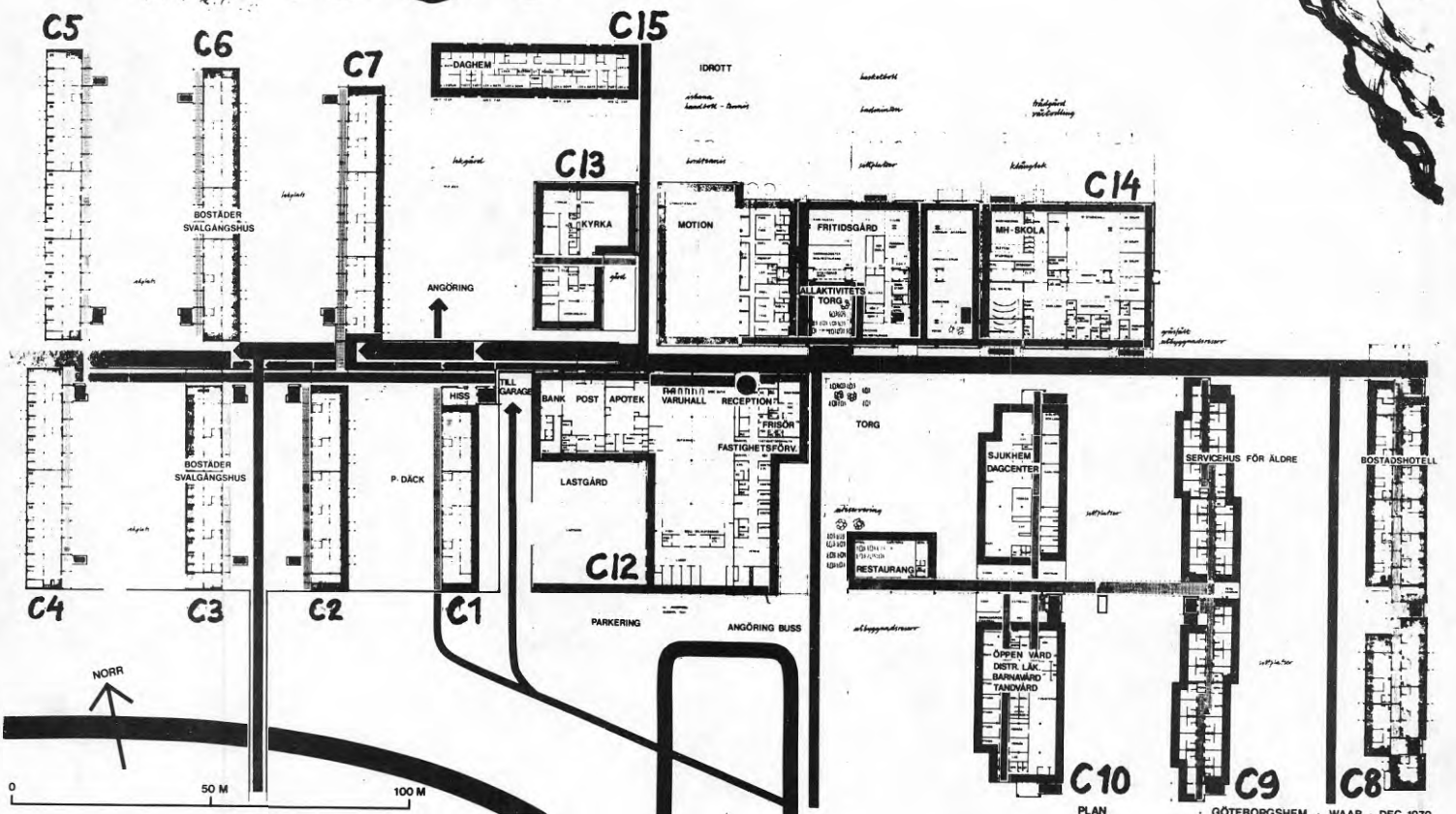
Den totala byggnadsvolymen för Lövgärdet centrum är 255.000 m³, varav 150.000 m³ utgörs av serviceverksamheter och resten av centrumbostäder. Tidpunkt för ibrukttagande är årsskiftet 1973-74.

LÖVGÄRDETS CENTRUM

- C1 BIBLIOTEK, HANDIKAPPBOSTÄDER I RADHUS
- C2-C7 BOSTÄDER, SVALGÅNGSHUS
- C7 PROVISORISKA SKOLLOKALER
- C8 SMÅLÄGENHETER I KORRIDORHUS - MED TILLGÅNG TILL SERVICE
- C9 SERVICEHUS FÖR ÄLDRE
- C10 SJUKHEM, DAGCENTER, DISTRIKTLÄKARE, BARNAVÅRD, TANDVÅRD
- C11 MATSAL, CAFETERIA
- C12 BUTIKER, OMRÅDESRECEPTION, FASTIGHETSFÖRVALTNING
- C13 KYRKA
- C14 MH-SKOLA, FRITIDSGÅRD, SPORT-HALL
- C15 DAGHEM

LÖVGÄRDET SERVICECENTRUM

BRICKEBACKEN

Stadsdelen Brickebacken ligger ungefär 5 km sydost om Örebro centrum. Den omfattar drygt 1.800 lägenheter (5.000 inv) förutom c:a 400 småhus och c:a 500 studentlägenheter, till övervägande del i tvåvåningshus. Bostäderna färdigställs under 1970-73. Hela området byggs under form av förhandlingsentreprenad med stiftelsen Hyresbostäder i Örebro som initiativtagare och byggherre och det är också stiftelsen som förvaltar det färdiga området.

Kommunens och byggherrens socialpolitiska målsättning är en väl utbyggd boendeservice, där kommersiell och kommunal service är delvis integrerad. Därför innehåller bostadsområdet även ett centrum, där olika serviceverksamheter samnyttjar lokaler och personal.

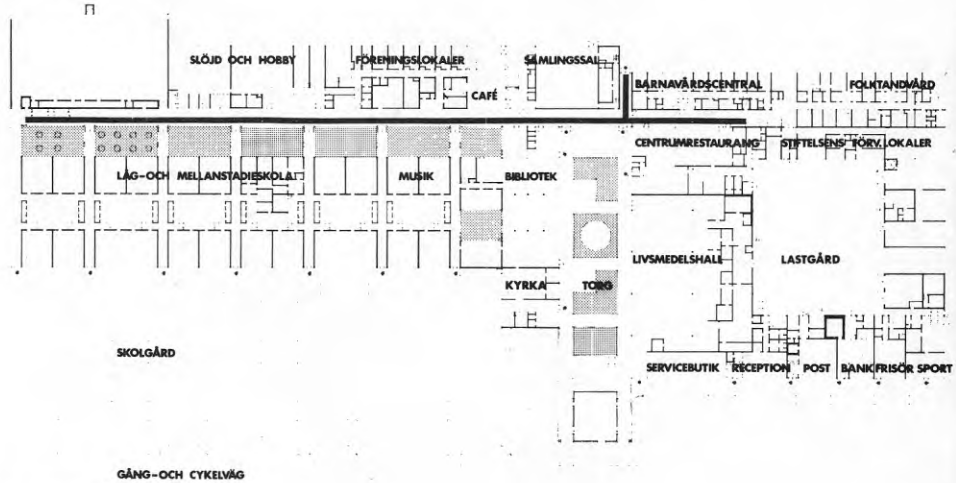
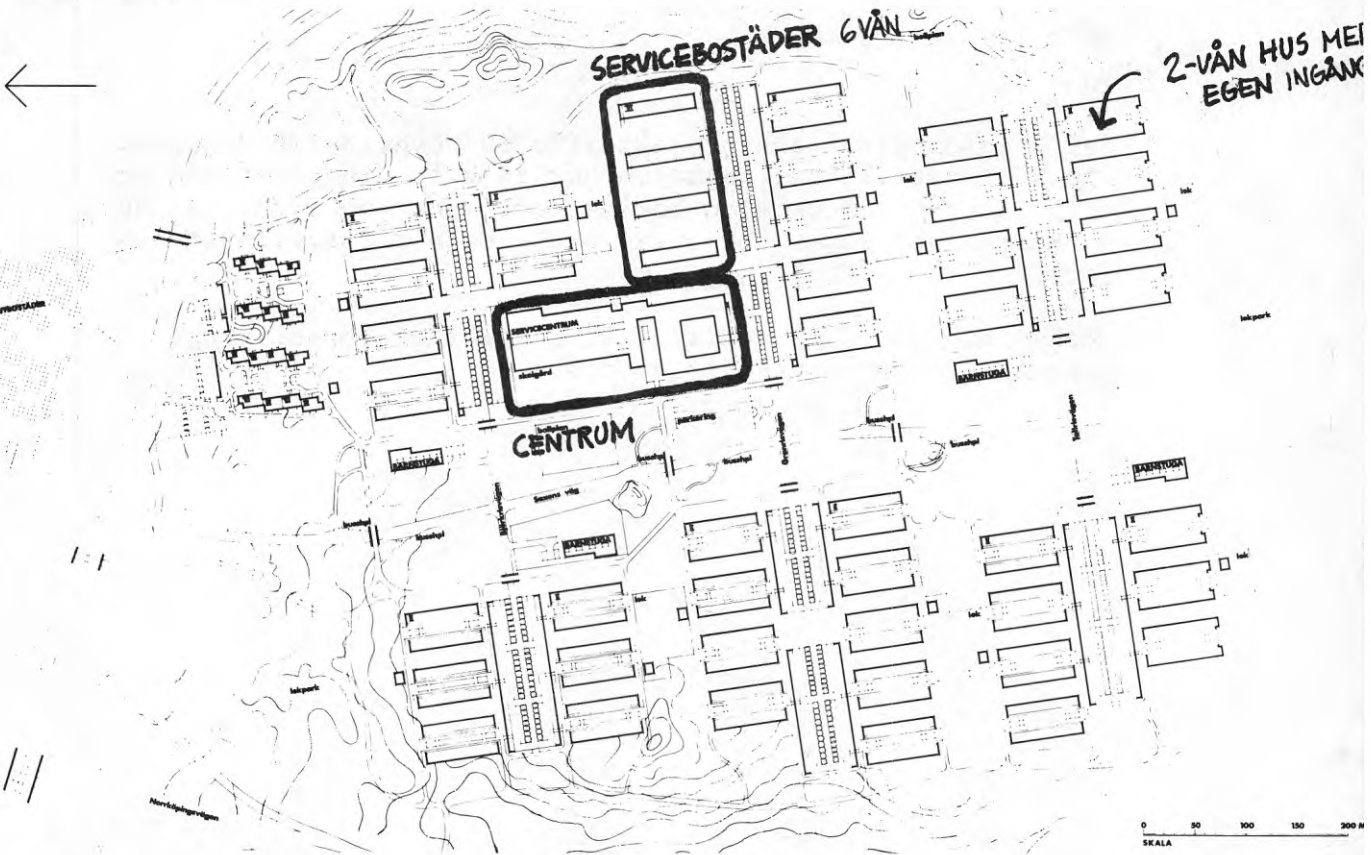
Centrums innehåll framgår ur sammanställningen av centrumprogram.

Centrumverksamheterna är samlade i en byggnad, som stod klar vid årsskiftet 1971-72. Byggnadens totala volym är 52.000 m³. De servicebostäder som ligger i anslutning till centrat är ej inräknade.

VILLOR

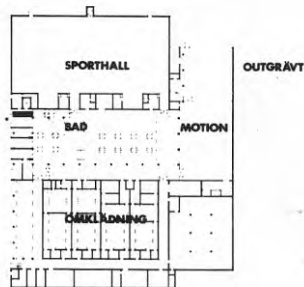
IDROTT

STADSDELEN
BRICKEBACKEN

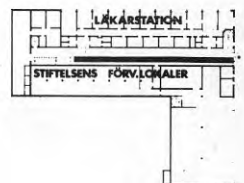
PLAN 1

BOTTENVÅNING
0 10 20 30 40 M
SKALA

PLAN 0

SUTERRÄNGVÅNING
0 10 20 30 40 M
SKALA

CENTRUMPLANER

DAGBOK

LÖVGÄRDET

Under programarbete och projektering av Lövgärdet har dagbok förts kontinuerligt. I dagboken har införts händelser och beslut på alla nivåer. De dagboksanteckningar som redovisas här har skurits ner något och vissa nyckeldata har speciellt utmärkts.

Dagboken har varit på remiss till respektive förvaltningar, justerats och kompletterats av dessa.

LÖVGÄRDET SERVICECENTRUM

DAGBOK FÖR PROGRAM- OCH PROJEKTERINGSSKEDENA

Datum **Dagbok**

aug 1968 Göteborgshem (dåvarande Göteborgs Bostadsföretag) tar initiativ till ett programarbete för Lövgärdet centrum, som syftar till ett samlat serviceutbud. Den uppställda målsättningen var att en bättre service skulle kunna lämnas de boende genom en samordning av de olika huvudmän som svarar för samhällets normala serviceutbud och kommersiella intressenter. Skisser utarbetas för serviceutbudet i hela Lövgärdet (ca 3700 lägenheter).

Samarbete med Stadsbyggnadskontoret i stadsplanefrågor. Hela centrum lades ut som C-område.

Diskussioner fördes kring vilka kostnader som normalt ligger på kommunen t ex anläggningar och ytor för kommunikation, men som vid samordning faller inom tomtmark.

sept 1968

Samarbetsgrupp bildas, bestående av följande förvaltningar och företag: Sjukvårdsförvaltningen, Socialförvaltningen, Fritidsbyrån, Skolförvaltningen, Gatukontorets parkavdelning, Kyrkonämnden, Hyresgästföreningen, Biblioteksnämnden, Idrottsnämnden, Konsum och Göteborgshem samt WAAB. Dessutom hölls nära kontakt med Stadsbyggnadskontoret, statliga servicekommittén och hyresgästföreningen.

sept 1968

Styrelsen för socialförvaltningen beslutar att godkänna förslag till lokalprogram för fritidslokaler och att hemställa hos stadskollegiet att få hyra lokaler för fritidsverksamhet.

okt 1968

PLANERAD SAMORDNING

Förslag till samordnat lokalprogram föreläggs respektive förvaltningar.

Förslaget innebär:

- hög grad av samverkan mellan alla verksamheter i centrum
- gemensamt tomt och anläggningar t ex parkeringsdäck, lastning, teknik, skyddsrum
- delvis gemensamma byggnader

- sambruk av lokaler, viss personalsamordning

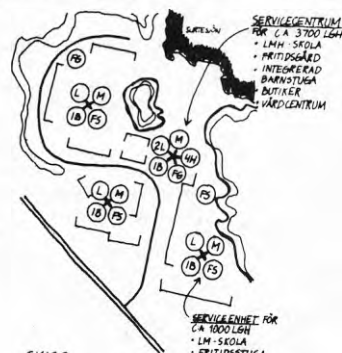
1. Skolans lokaler, såväl klassrum, ateljéer, verkstäder som biblioteks- samlings- och gymnastiklokaler skulle kunna nyttjas för annan verksamhet.
2. Skolans hälsovård skulle lokalmässigt och eventuellt även personalmässigt kunna samordnas med sjukvårdsförvaltningens distriktsläkarmottagning och tandvård samt

Kommentar

En serviceenhet skissades för ca 1000 lägenheter i anslutning till varje mellanstadieskola (3 st i Lövgärdet) samt ett servicecentrum i anslutning till högstadieskolan. Till detta centrum knöts ett vårdcentrum. Enheten för 1000 lägenheter gick för detta projekt endast att genomföra i form av samlokalisering av tomter.

C-område gjorde att planfrågor i fortsättningen kunde lösas smidigt och styras av programföresättningarna.

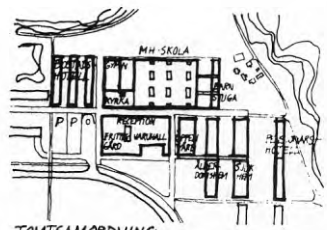
I koncept I hade centrum sedvanligt innehåll. Genom en tidig tomtsamordning kunde en tidigare avvisad begäran om tomt för sjukhem och ålderdomshem omprövas. Dessa har större upptagningsområde men bedömdes som viktiga element i ett centrum med socialt sett rikt innehåll.

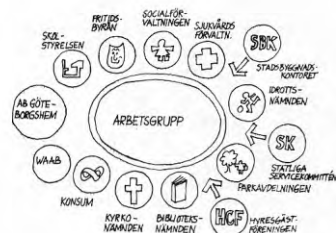
SKISS SERVICEPROGRAM FÖR LÖVGÄRDET

KONCEPT I

TOMTSAMORDNING

VERKLIG SAMORDNING

På tjänstemannanivå var man överens om att arbeta vidare från detta idéprogram för att se vad som var praktiskt genomförbart.

- idéförslagets huvuddrag kunde bibehållas men graden av samverkan blev något lägre än vad som ursprungligen avsågs

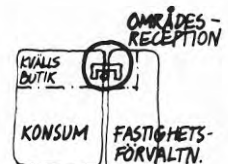
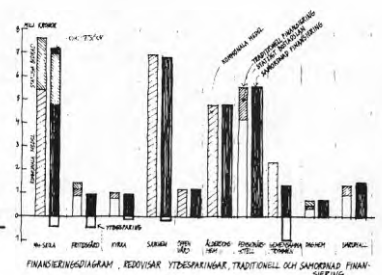
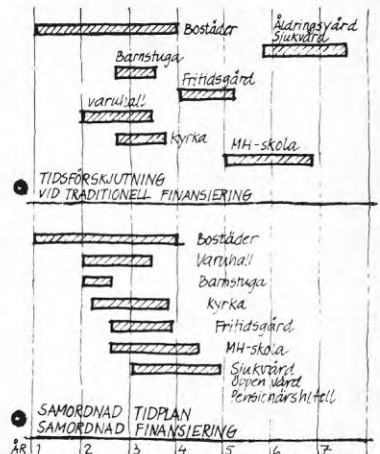
1. Skolans lokaler såsom klassrum, studiehall, ateljé, verkstäder och samlingslokaler utnyttjas för andra verksamheter. Skolan utnyttjar fritidsgårdens lokaler och sporthallen.
2. Skolans hälsovård och sjukvårdsförvaltningens öppenvårdsmottagningar var ej möjliga att samordna för detta objekt.

LÖVGÄRDET DAGBOK

Datum	Dagbok	Kommentar
	socialförvaltningens barnavårdscentral (övergick 1972 under sjukvårdsförvaltningens huvudmannaskap)	
	3. Kyrkan skulle kunna utnyttjas för andra verksamheter. Kyrksalen skulle kunna bli samlingsrum för skola och vårdcentrum.	3. Kyrkans lokaler kan användas för vissa andra värdiga ändamål. Kyrksalens användning begränsas av inredningen.
	4. Sjukvårdsförvaltningens sjukhem och socialförvaltningens pensionärshotell skulle kunna ha gemensam administration och kunna använda varandras servicelokaler. Dessutom skulle terapilokalerna kunna användas av fritidsgården.	4. Sjukhem och servicehus för äldre har gemensam entréhall och reception och använder varandras servicelokaler t ex bad, fysio- och arbetsterapi. Administrationen kan delas eller vara gemensam.
	5. En restaurang skulle kunna servera och lämna mat till skolor, daghem, fritidsgård, vårdcentrum samt även vara allmän restaurang för arbetande och boende inom hela området. En del av restaurangen skulle kunna vara öppen kvällstid med dels "pub"-karaktär och dels enkel "fik"-karaktär. Färdiglagad mat skulle kunna hämtas.	5. Mathållningen har delats upp sektoriellt. Skolan får färdig mat från centralkök. Vårdcentrum får mat från sjukhuskök. Daghemmet får speciell mat. Skolans servering användes som pub. Vårdcentrums restaurang kan utnyttjas av besökande under vissa tider - utformningen medger att restaurangen får en mera allmän funktion.
	6. Områdets reception skulle kunna samordnas med den kvällsöppna butiken, tvättinlämning och eventuellt med fastighetsförvaltningen.	6. Områdets reception är samordnad med kvällsöppetbutiken och fastighetsförvaltningen. Utbudet av tjänster provas fram. Vårdcentrums reception gick ej att samordna med områdesreceptionen.
	7. Bibliotekslokaler skulle samordnas med fritidsgård, vårdcentrum och så långt som möjligt även med skolan. I första hand stadsdelsbibliotek i andra hand tidskriftsrum med pocketböcker.	7. Genom att stadsdelsbibliotek beslutades i ett mycket sent skede har det inrymts i disponibla lokaler. Samordning av lokaler har därigenom ej varit möjlig.
16.10.68	Stadskollegiet beslutade: att förklara sig icke ha något att erinra mot att styrelsen för socialförvaltningen förhyrde lokaler för fritidsverksamhet i Lövgärdet i enlighet med framlagt program.	
20.11.68	Konsum anser sig ej ha möjlighet att driva en restaurang i ett bostadsområde typ Lövgärdet (3.700 lgh). Den mest realistiska lösningen på matfrågan tycks vara att skolan tar mat från sitt centralkök och sjukhemmet från ett sjukhuskök.	Sjukhusmat och skolmat gick inte att samordna p g a <ul style="list-style-type: none"> . svårighet med tider speciellt sommarlov och helger . dietmat till sjukhem . skolmaten måste hålla lägre portionskostnad än sjukhusmat och kommersiell restaurangmat
20.11.68	Sjukhem och ålderdomshem samordnas med öppen vård, i vilken ingår tandvård, barnavård, distriktsläkare och skolhälsovård.	En samlokalisering av sjukhem och ålderdomshem kan uppfattas som ett "äldringsetto". I Lövgärdet bedömdes risken för detta som liten genom närheten till vanliga bostäder och övriga servicefunktioner.

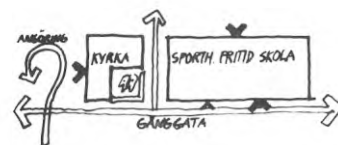
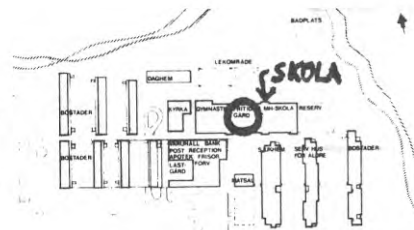
LÖVGÄRDET DAGBOK

Datum	Dagbok	Kommentar
26.11.68	Kyrkonämnden ställer sig positiv till samnyttjande av samlingssal, för värdiga ändamål med t ex skolan.	
12.12.68	Terapilokaler och gymnastiklokal inom vårdblocket bör kunna utnyttjas för olika fritidsaktiviteter.	
13.01.69	Konsum utreder möjligheter att driva områdets reception. Gör upp förslag till personalstab och kalkyl över kostnader med utgångspunkt från diskuterade tjänster.	Under förutsättning att Göteborgshem står för lokaler beräknades årskostnaden till drygt 50.000 kr. Intäkter bedömdes som små och osäkra.
21.01.69	Information till berörda förvaltningschefer, som stöder förslaget att samordna verksamheterna. Finansieringen måste lösas	Den splittrade finansieringen och de olika förvaltningarnas möjligheter att själva få fram investeringskapital diskuterades. Samordnad finansiering bör eftersträvas.
14.02.69	Föredragning i den statliga servicekommittén. Sekretariatet fick i uppdrag att: <ul style="list-style-type: none"> - följa utredningen (Lövgårdets servicecentrum) - hjälpa till med drifts-och organisationsfrågor - ordna kontakter för att diskutera finansieringen, med sikte på att Lövgärdet drivs som försöksobjekt. 	
25.04.69	Första utredningsskiss för skola. Traditionell klass- och ämnesrumsskola i ett plan. Fritidsgård vid varuhall. Gymnastiksal enligt skolprogram. Idrottsnämnden ansåg sig ej kunna medverka och öka ytan till sporthall.	Fritidsbyrån önskade god kontakt mellan fritidsgård och varuhall, för att därigenom nå fler människor.
28.05.69	Finansieringsförslag skickas till Servicekommittén.	Förslaget visade vilka besparingar som kunde uppnås genom samordning
14.08.69	Finansieringsförslaget bearbetas efter synpunkter från Servicekommittén.	Förslaget visade hur centrum skulle kunna byggas ut vid konventionell finansiering. Flera verksamheter skulle bli 4-8 år försenade, varför en mera omfattande samverkan skulle vara möjlig.
28.10.69	Skisser på integration skola-fritidsgård. Öppen skola i två plan. Torg, informationsal och gymnastiksal intill varandra. Stadsplansskisser beträffande anläggning, infarter och parkering.	Möjligheterna att samnyttja lokaler och personal mellan skola och fritid bedömdes som goda. Detta hade ej gjorts tidigare i denna omfattning i Göteborg.
28.10.69	Diskussioner med Parkavdelningen och Skolförvaltningen om samgående beträffande lekfält m m	
28.10.69	Diskuterades om ålderdomshemmet kunde betraktas som bostadsform och uthyras över Göteborgshem. Socialförvaltningen skulle stå för erforderlig vård och service. Benämning bostadshotell.	Ändrades senare till servicehus för äldre. Bostadshotellet borde kunna finansieras som vanliga bostäder.
31.10.69	Huvudexpeditionen för Göteborgshems fastighetsförvaltning i Angered förlägges till Lövgärdet helst i anslutning till områdesreceptionen.	Möjliggör en sen avgränsning av receptionstjänster mellan Göteborgshem och Konsum.

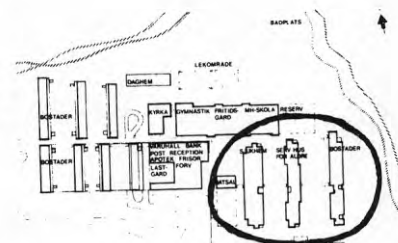
LÖVGÄRDET DAGBOK

Datum	Dagbok	Kommentar
	<p>Programskisserna visar att de flesta lokalsamordningarna kan göras mellan skolan och fritidsgården. Skolans studiehall skulle kunna fungera som ett lugnt torg med bibliotek. Fritidsgårdens torg blir aktivt och utötriktat. Risk med integration: endast ungdomar i fritidsgården.</p>	<p>Fritidsgården placerades mitt för butikerna på andra sidan gågatan och fick kontakt med denna. Utformas så "öppen" som möjligt för att nå alla boende.</p>
03.11.69	En arbetsgrupp för driftsamordning skola-fritidsgård bildas.	
05.11.69	Samordning Socialförvaltning och Sjukvårdsförvaltning om gemensam reception, administration och terapi. Arbetsgrupp bildades. Matförsörjningen utreds närmare. Program och skissning går vidare utan att politikerna tagit slutlig ställning till åldringsvårdens form.	Vårdcentrums receptionspersonal utnyttjas även som kontorspersonal. Måste sitta i sjukhemmet varför samordning med områdesreception visade sig svårlöst. Förvaltningarna vill ha besked om finansieringsformen för att besluta om fortsatt programmering och projektering. För att få klarare bild av finansieringen måste projektering göras.
06.11.69	Fritidsgårdens program omarbetas för att anpassas till en öppen skola. Yta som sparas in genom samordning kan eventuellt läggas till gymnastiksalarna. Fritidsgården kan ej driva skolans servering. Troligen bör två åtskilda kök anordnas.	Öppen skola nytt för Göteborg. Skolan i Lövgärdet och skolan i Skälltorp drives parallellt. Samråd med samskap i Malmö. Två skilda serveringskök p g a helt olika arbetssätt. Ölutsänkning kräver viss yta i serveringsköket.
07.11.69	Kyrkonämnden orolig för störningar från fritidsgården.	Vill ej ligga nära fritidsgård. Entré vänd från fritidsgård.
26.11.69	Skolförvaltningen kan hyra lokaler av Göteborgshem. Projekteringen kan sätta igång utan att avvakta finansieringsbeslut.	Driftbidrag begärt från 1974
02.12.69	Styrelsen för skolan beslöt uppdraga åt Göteborgshem att påbörja projektering av skola i Lövgärdet centrum varvid uppdraget tills vidare skulle begränsas till förslagshandlingar för att få fram finansieringsform.	
11.12.69	Konsum vill att Fastighetsförvaltningen skall ta hand om områdesreceptionen. Konsum föreslår att all servering sker i Fritidsgården.	Göteborgshem anser att Konsum skall stå för receptionen.
18.12.69	Sammanläggning av parklekplats med skolan är svår att genomföra på grund av avstånd.	
12.01.70	Kontakt med Bostadsstyrelsen om enkelsidiga lägenheter i korridorhus. Går ej att låna på flexibilitet för närvarande	Skisser på enkelsidiga lägenheter från 25 m ² - 78 m ² . Flyttbara mellanväggar
15.01.70	Vidare bearbetning av skola-fritidsgård efter justerat och mer samordnat program. Gemensam entré och garderob.	Blev senare garderob för fritidsgård och centralkapprum för skola.
22.01.70	Skolans serveringslokal kan troligen inte vara öppen för allmänheten under bespisningstid.	

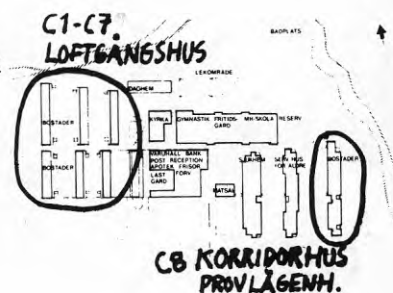
LÖVGÄRDET DAGBOK

Datum	Dagbok	Kommentar
02.02.70	Idrottsnämnden ökar gymnastiksalarnas yta så att en delbar sporthall erhålles. Förutsätter hyresförfarande. En del av skolserveringen förläggs till fritidsgårdens torg, medan en del förläggs i separat matsal.	Idrottsnämnden kan ej finansiera sporthall; förutsätter samordnad finansiering. Ger skolbarnen möjlighet att välja var de vill äta. Matförsörjning: alt 1: Kök i Lövgärdet ca 700 m ² alt 2: Sjukvårdsförvaltningen levererar mat från stor-kök (brickdukning) Socialförvaltningen kräver att få kantinmat.
17.02.70	Vidare skissning av skola-fritidsgård i samarbete med skolstyrelsens pedagoger.	
17.02.70	Yttre planeringen kan projekteras utan hänsyn till kvartersgräns mellan skola och parkmark. Samordning av skötseln klaras i ett senare skede.	
20.02.70	Stadsarkitekten anser att bostäderna vid centrum som ritas efter "förslag till God Bostad 1970" får behandlas som försöksobjekt. Tveksamt med enkelsidiga lägenheter för barnfamiljer. Några stora kan planeras på prov.	
25.02.70	Hyresgästföreningen inbjöd sina medlemmar till allmän debatt om stadsplanen för Lövgärdet. Få närvarande "icke specialister."	Synpunkter: Kyrkan bör öppnas för andra verksamheter. Viktigt att bostäder och service byggs ut samtidigt.
06.03.70	Programarbete påbörjades för Skolhälsovårdens inordnande i öppenvårdsenheten.	
06.03.70	Kontakt med Bostadsstyrelsen. Hela centrum bör ingå i löneansökan. Åldringsdelen kan troligen motiveras som bostadsform om den ställs öppen även för andra kategorier.	Innebär att servicehus för äldre eventuellt kan finansieras som bostäder. Sjukhemmets finansiering ytterst oklar.
09.03.70	Fritidsbyrån vill diskutera möjligheter att utnyttja kyrkans lokaler t ex kyrksalen.	Kyrkonämnden efter hand mer försiktig till samnyttjande. Kyrksalen kan användas för vissa värdiga ändamål.
09.03.70	Preliminärt program för vårdblocket lämnat av Socialförvaltningen och Sjukvårdsförvaltningen. Förutom hus 9 (servicehus för äldre ca 100 lgh) föreslås hela hus 8 (ca 200 lgh) bli pensionärlägenheter. Eventuellt produktionskök i vårdblocket.	Ca 420 platser och lägenheter för äldre i centrum bedömes som en för kraftig kategorisering.
10.03.70	Skolhälsovården bör ligga i skolan. Endast sambruk av lab kan uppnås i öppenvårdsenheten.	Önskemål från skolläkare och krav från SÖ. Skolläkaren ansåg att samband med skolans lärare var viktigt.
08.04.70	Investeringskatten kan påverka sporthall och kyrka. Projekteras så att de kan läggas separat.	

LÖVGÄRDET DAGBOK

Datum	Dagbok	Kommentar
07.09.70	Konsum anser att receptionen är oklar beträffande tjänster och huvudmannaskap. Begär sammanträde med Göteborgshem.	Konsum står som huvudman för områdesreception. Vilka tjänster som skall lämnas är ej helt klart. Provas under drift.
29.09.70	Serveringskökets och restaurangens läge vid angöringstorget godkändes. Socialförvaltningen står som huvudman. Drives gemensamt med Sjukvårdsförvaltningen.	Var i tidigt skede tänkt som restaurang för personal, besökande, pensionärer och allmänhet. Socialförvaltningen är tveksam till att servera ineliggande patienter, pensionärer i servicehus och allmänhet.
01.10.70	Tillägg till "undantag från praxis" lämnad till Bostadsstyrelsen.	Möblerade lägenhetsplaner, samtliga varianter.
06.10.70	AB Göteborgshem godkände ny skiss på parkeringsdäck med besöks-parkeringen nerflyttad till centrums plushöjd och utvändiga infarter till bostadsparkering	
20.10.70	Sammanträde på Bostadsstyrelsens tekniska byrå. Bostadsstyrelsen ansåg att Lövgärdet var ett lämpligt objekt för prov med enkelsidiga lägenheter. För övrigt är man tveksam till dessa i stor omfattning. Lägenhetsvarianterna bör innehålla en konventionell lägenhetstyp.	Göteborgshem avsåg att bygga några olika lägenhetsvarianter allt efter efterfrågan. Flyttbara eller demonterbara väggar bestäms vid upphandling.
21.10.70	Programmet från Konsum utökas med blomster-, konditori- och kiosk-sortiment.	Klaras med detaljjusteringar i plan.
01.11.70	Bostadsstyrelsen avger preliminärt yttrande på ansökan om "undantag från praxis". Alla lägenheter över 50 m ² har dåliga solvärden (4,75 istället för 5,0). Om ej hyresgästerna kan erbjudas möjlighet att välja och förändra planlösningen, får endast den traditionella planvarianten byggas.	Göteborgshem kan inte få någon garanti för att den som valt planlösningen verkligen flyttar in. Kan bli många ändringar innan fast hyresgäst flyttat in.
06.11.70	Sammanträde med AB Göteborgshem: hus C1-C7 ritas som loftgångshus efter God Bostad 64. Hus C8 korridorhus med provlägenheter.	Idéskiss på lägenheter för familjevård eller gruppboende i hus C8.
13.11.70	Stadsarkitekten stöder hus C8 som provhus med några stora enkelsidiga lägenheter	
17.11.70	Stadsbidragsansökan för skolan till SÖ. Parallellt söker Göteborgshem totalfinansiering.	
17.11.70	Nytt lokalprogram för öppenvårdsenheten.	Medför omskissning. Totalytorna tillräckliga.
27.11.70	Beslut på tjänstemannaplanet inom Byggnadsnämnden: Ej enkelsidiga familjelägenheter (> 1 rok). Ej familjelägenheter i lång korridor. Öppna kök har tidigare endast tillåtits för smålägenheter	
30.11.70	Göteborgshem vill undersöka gavel-lägenheter i hus C8, som medger storkushåll och andra former av specialbostäder	

LÖVGÄRDET DAGBOK

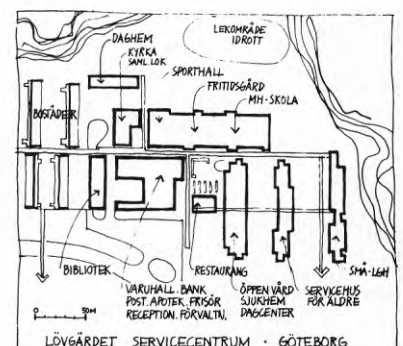
Datum	Dagbok	Kommentar
10.6.71	Schaktstart för hela centrum.	
23.6.71	Tomtindelningen beslutad av Göteborgshem. Hela centrum på en tomt.	Göteborgshem tar ställning till tomtindelning av centrum.
12.7.71	Formell låneansökan lämnas till Fastighetskontorets byggnadsbyrå.	Under hela projekteringen har möjligheter att dela upp centrum i flera tomter hållits öppna.
13.7.71	Yrkesinspektionen kräver en separat matsal för vårdblockets personal. Restaurangen måste i första hand vara personalmatsal. Övriga gäster separeras i tid efter samråd med personalorganisationerna.	Detta är ett sektorskrav som strider mot integrationstanken.
19.8.71	Fastighetskontorets byggnadsbyrå överlämnar låneansökan till Länsbostadsnämnden	Fastighetskontoret tillstyrker ansökan om vidgad belåning.
10.9.71	Genomgång av centrums utvändiga material och färgsättning med stadsarkitekt. Hela centrum visades i modell skala 1:100.	Färger och material godkändes.
23.8.71	Länsbostadsnämnden överlämnar låneansökan till Bostadsstyrelsen,	Länsbostadsnämnden tillstyrker ansökan om vidgad belåning. Kyrksalen undantages genom att den ej är avsedd för integrerat nyttjande. Sjukhem uppfyller ej 50%-regeln.
30.9.71	Genomgång av centrums yttre utformning med Hyresgästföreningen	Hyresgästföreningen var positiv till utformning och färgsättning, samt ansåg att gruppboende i C8 borde prövas.
14.10.71	Låneansökan lämnas från Bostadsstyrelsen till Kungl. Maj:t.	Bostadsstyrelsen tillstyrker att skolans lokaler innefattas i pantvärdet för bostadslån.
20.10.71	Ansökan om byggnadslov för C8 och C9 lämnas in.	
8.11.71	Byggstart hus C8 efter påtryckningar av AMS. Byggs i egen regi.	
24.11.71	Sjukhemets (C10) planer godkänns med några detaljusteringar av NSB-SPRI.	Sjukvårdsförvaltningen anser att justeringarna är ej motiverade.
3.12.71	Biblioteksnämnden meddelar att man omprövat tidigare ställningstagande och vill ha in stadsdelsbibliotek i Lövgärdet centrum.	En disponibel kontorslokal kan efter mindre justeringar och utökning på bekostnad av några parkeringsplatser i däck användas som bibliotek. Entré sker från centrums gågata. Samordning med fritid och skola ej möjlig i detta skede.
22.12.71	Stadsplan för hela Lövgärdet fast ställd av Länsstyrelsen.	
14.1.72	Besked från inrikesdepartementet (Kungl. Maj:t) om finansiering.	
17.2.72	Byggnadslov sökes från C10-C14	
22.2.72	Schaktlov beviljat för hela centrum. Byggnadslov beviljat för C8 och C9.	
20.3.72	Uppvaktning hos kommunalråd av fritidsavdelningen inom socialförvaltningen. Lövgärdet och Rannebergen fritidsgård skall förverkligas.	
17.4.72	Anbud begärs av entreprenörer på hus C9-C15.	Tid för räkning är 2 månader. Byggstart i juni 72.

30.6.72

FRITIDSGÅRDEN I LÖVGÄRDET RYMS EJ I DEN NEDBANTADE BUDGETEN FÖR 74-76.

FEBR. 73

KOMMUNSTYRELSEN BESLUTAR ATT FRITIDSGÅRDEN I 3L A LÖVGÄRDET SKALL FULLFÖLJAS ENLIGT PLANERNA.

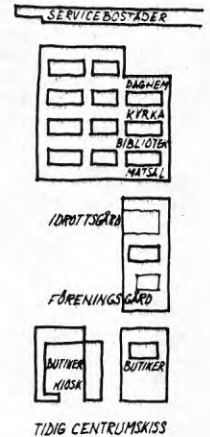

BRICKEBACKEN

Under programarbete och projektering av Brickebacken har dagbok förts kontinuerligt. I dagboken har införts händelser och beslut på alla nivåer. De dagboksanteckningar som redovisas här har skurits ner något och vissa nyckeldata har speciellt utmärkts.

Dagboken har diskuterats med delar av arbetsgruppen.

Datum	Dagbok	Kommentar
Mars 1968	WAAB får i uppdrag av Stiftelsen Hyresbostäder att tillsammans med BPA projektera bostadsområdet Brickebacken med ca 2.000 lägenheter och stadsdelscentrum.	BPA blir totalentreprenör. I huvudsak tvåvåningshus med egen ingång till varje lägenhet. Servicebostäder i korridorhus vid centrum.
April 1968	Stadsplaneskisser börjar utarbetas i samråd med stadsplanekontoret.	Bl a topografiska skäl gör det svårt att få in mer än ca 1.700 lägenheter.
Juni 1968	Första projektsammanträdet, dvs ett sammanträde som behandlar Brickebacken tvärs över förvaltningsgränserna. Vid sammanträdet presenteras de planskisser som är under arbete. Vidare diskuteras de integrations- och serviceidéer som redovisas i statliga servicekommitténs: "Boendeservice I". Drättselkammarens ordförande betonar vikten av samarbete angående Brickebacken och uttalar en förhoppning att integrationen skall leda till stora fördelar både kvalitetsmässigt och kostnadsmissigt. Slutligen bestäms att de olika nämnderna och förvaltningarna skall lämna sina konventionellt utformade lokalprogram till stadens utredningsdirektör för sammanställning och bearbetning.	Närvarande är bl a ett par representanter för drättselkammaren, förvaltningarnas chefstjänstemän och en del kommunala förtroendemän, totalt ca 50 personer. I stort sett är alla på sammanträdet positiva till integrations-tankarna. Däremot vacklar den positiva andan något när arbetet med centrumplanerna kommer ner på en mer detaljerad nivå och de praktiska problem, som integrationen medför skall lösas. Den positiva andan återkommer dock senare, och förstärks när centrumaktiviteterna kommer igång. Två faktorer bidrar starkt till den utvecklingen. För det första tas, vid personalrekryteringen, hänsyn till de speciella krav en integrerad centrumanläggning ställer. För det andra informeras all personal om tankarna bakom servicecentrum och samnyttjandet innan anläggningen tas i bruk.

sept. -
okt. 1968

Centrumanläggningens olika intressenter svarar officiellt ja till integrationstankarna. Samtidigt överlämnar de sina lokalprogram, som redan i det stadiet förutsätter viss samordning.

Redan tidigare har man i staden samordnat funktionerna skolbibliotek - stadsbiblioteksfilial och skolgymnastiksal - idrottsstyrelsens sporthall. Dessa samordningar anses självklara även i Brickebacken.

okt. 1968
juni 1969

Diskussioner med förvaltningar och nämnder ger preliminära riktlinjer för samordningsarbetet. Dessa presenteras här nedan och som jämförelse lämnas också kommentarer om hur det verkligen blev.

När skolan inte använder lärarrum och klassrum kan de utnyttjas för bildningsverksamhet, konfirmationsundervisning, sammanträden mm. Möjligheten till dubbelanvändning begränsas något av möbelstorleken, främst i lågstadietklassrummen. Fritidsgrupper förekommer i båda slöjdsalstyperna. Genom att trä- och metallslöjden försetts med dubbla verktygsuppsättningar kan den hållas öppen för verksamhet såväl i grupp som enskilt. Föreningsgården håller med ledare för den verksamheten och sköter dessutom utlåning av övriga skollokaler.

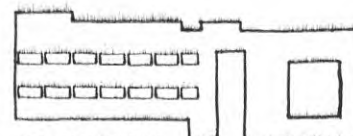
1. Skolans lokaler, såväl klassrum som slöjdsalar och lärarrum, bör även kunna nyttjas för annan verksamhet.

Dessa mål har uppnåtts med ett undantag: Skolan får, som framgår av dagboken, till slut egen hälsovårdsavdelning.

2. Landstinget bör kunna samordna sina lokaler för barnavårdscentral och distriktssköterska. Dessutom bör skolans hälsovård kunna ingå, både lokal- och personalmässigt i samma enhet. Denna enhet bör i sin tur kunna samordnas lokalmässigt med en socialarbetare för området.

BRICKEBACKEN DAGBOK

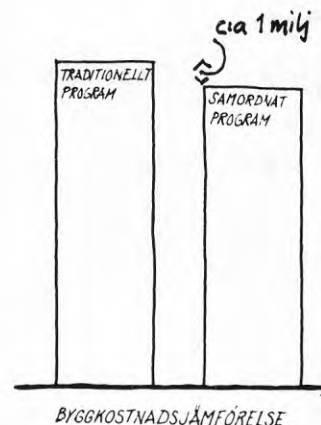
Datum	Dagbok	Kommentar
	3. Skolans matsal bör kunna användas som restauranglokal för området. Den bör kunna bli en naturlig samlingspunkt för de boende och till en del vara kvällsöppen.	Konsum driver restaurangen och serverar skolmåltiderna till samma kostnad som skolan normalt har vid sina anläggningar. Förutom de lokaler som nyttjas för skolmåltider och som används för uthyrningsverksamhet när skolan inte behöver dem, finns en liten grillservering. Ingen del av restaurangen är för närvarande kvällsöppen, utom vid beställningar.
	4. Kyrkan bör kunna samnyttjas av statskyrkan och någon frikyrka och även användas för bildningsverksamhet samt som samlingslokal för skolan.	Endast statskyrkan använder lokaler för kyrklig verksamhet. Kyrksalen används av biblioteket, för exempelvis författaraftnar, och av skolan när man vill ha en samlings-sal, som är mindre än föreningsgårdens.
	5. Idrottsgårdens lokaler bör kunna nyttjas dels av skolan som gymnastiksal dels av föreningsgården för bordtennis och lek.	Skolan har tillgång till idrottsgården i den utsträckning den önskar för sin gymnastik- och simundervisning. Föreningsgården har eget lek- och bordtennisrum i direkt anslutning till idrottsgården, men med separat entré. Verksamheten där är för närvarande svår att integrera med idrottsgården, som är avgiftsbelagd, eftersom bordtennisrummet skall vara fritt och lätt tillgängligt.
	6. Områdets reception bör kunna samordnas med den kvällsöppna butiken.	Receptionen är istället lokal- och personalmässigt integrerad med kemtvätten.
	7. Bibliotekets lokaler bör, i de fall det är möjligt, samordnas med skolans.	Skolans bokrum är helt integrerat med stadsdelsbiblioteket. Där finns dessutom några studieplatser, med tanke på bl a skolan. Bibliotekets sagorum har fått en sådan utformning att det tillfälligt skall kunna användas även för s k barnpassning.
Okt. 1968	Konsum utses att driva livsmedelsbutiken i området. Konsum är även intresserat av centrumrestaurangen och skolmåltiderna.	
Nov. 1968	Barnvårdsnämnden godkänner, i efterhand, att nämndens tjänstemän, gemensamt med socialnämnden, överlämnat ett program för social service till stadens utredningsdirektör.	Programmet hade varit utsänt till nämndens ledamöter, men det formella beslutet får komma efter överlämnandet p g a tidspressen. Exemplet belyser en situation, som varit vanlig under arbetet med Brickebacken.
Jan. 1969	Arkitekten fortsätter det av utredningsdirektören påbörjade programarbetet.	De stora samordningslinjerna har dragits upp och utredningsdirektören följer programarbetet fram till detaljskedet genom att delta i projektsammanträdena.
Mars 1969	Statliga Servicekommitténs sekreterare Sven Thiberg kommer till Örebro för att informera om Servicekommitténs arbete och diskutera servicefunktionerna i Brickebacken centrum.	
April 1969	Eugeniahemmet kommer in i centrumprogrammet med undervisnings- och rehabiliteringslokaler för ett 40-tal multihandikappade barn.	För rehabilitering kräver Eugeniahemmet bl a en bassäng om ca 50 m ² . Den ökas ut till ett litet kvartersbad, som alla i området kan ha glädje av.
Juni 1969	Kyrkan skär ner sitt ytbehov till hälften.	Genom samordning kan delar av kyrkans verksamhet flyttas över till andra lokaler.
Aug. - sept. 1969	Program och programskisser diskuteras med respektive centrumintressent.	
Sept. 1969	Länsskolnämnden prövar och fastställer skolans lokalbehov.	

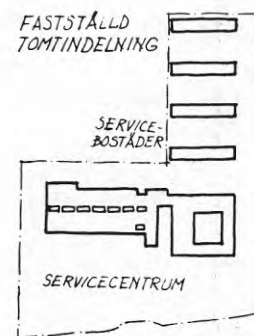
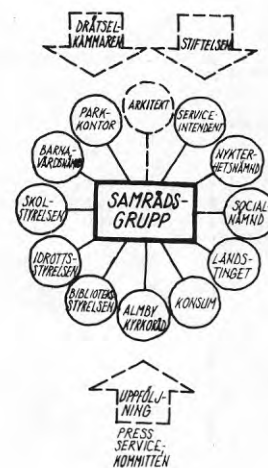
TIDIG CENTRUMSKISS
ALLA FUNKTIONER LIGGER UNDER SAMMA.

BRICKEBACKEN DAGBOK

Datum	Dagbok	Kommentar
Okt. 1969	Eugeniahemmet försvinner, delvis p g a att programmet kommit in för sent under projekteringsarbetet.	Kvartersbadet får vara kvar, trots att Eugeniahemmet försvinner.
Okt. 1969	Byggnadsnämnden begär att berörda förvaltningar skall yttra sig över stadsplaneförslaget för centrum.	
Dec. 1969	Efter det gångna årets diskussioner, med bl a Servicekommittén, står det klart att traditionella finansieringssystem inte är lämpade för integrerade serviceanläggningar. I det läget presenteras den planerade centrumanläggningen för inrikesdepartementet, för diskussion om nya finansieringssätt.	Stiftelsen Hyresbostäder framför som förslag att finansieringen av centrum skall ske över länsbostadsnämnden genom enbart statliga bostadslån. För att kunna ta ställning i den frågan kräver departementet en redogörelse för vilka kostnadsvinster som kan göras jämfört med en konventionell anläggning.
Jan. - maj 1970	Skriften "Brickebacken servicecentrum" utarbetas.	Den innehåller den redogörelse som inrikesdepartementet begärt.
Jan. 1970	Bygghandlingar för centrum påbörjas.	
Febr. 1970	Efter ett flertal projektsammanträden beslutas, att representanter för de intressenterna skall utses att tillsammans bilda en samrådsgrupp	Vid dessa projektsammanträden har principerna för samordning och samnyttjande diskuterats i flera olika omgångar.
Febr. 1970	Centrumskisserna presenteras för och godkänns av bl a barnavårdsnämnden och skolstyrelsen.	Ett exempel på hur sådana presentationer måste göras underhand. Beroende på tidspresen och på att olika delar av centrum inte ligger helt i fas beträffande programarbete och projektering.
Mars 1970	Ansökan om schaktningslov lämnas in.	
April 1970	Stiftelsen meddelar att den privatvattentäkare som tänkt etablera sig i centrum dragit sig tillbaka.	Stiftelsen försöker, utan framgång, intressera någon annan privatvattentäkare att ta över.
Maj 1970	Samrådsgruppen, som huvudsakligen består av chefstjänstemän, håller sitt första sammanträde.	Projekteringsammanträdena fortsätter inom samrådsgruppens ram. Samrådsgruppen kom att fungera på ett sätt som är jämförbart med referensgrupp, enligt Kommunförbundets terminologi.
Maj 1970	Stadsplanen för centrum fastställs.	
Maj - juni 1970	Samtidigt som budgetarbetet pågår anholder barnavårdsnämnden och idrottsstyrelsen hos drätselkammaren om medgivande att fortsätta samarbetet med Stiftelsen och övriga berörda i syfte att förverkliga intentionerna rörande den sociala servicen i området.	En av anledningarna är att man vill ha ett formellt beslut i drätselkammaren, som underlag för anslagsäskanden för det kommande budgetåret.
Juni 1970	Tomtindelningen för centrum fastställs.	En tomt, som innehåller både centrum och servicebostäderna.
Juni 1970	Drätselkammaren ger barnavårdsnämnden och idrottsstyrelsen i uppdrag att fullfölja projektet.	
Juli 1970	Stiftelsen lämnar preliminär låneansökan för centrum till länsbostadsnämnden.	

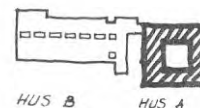

BYGGKOSTNADSJÄMFÖRELSE

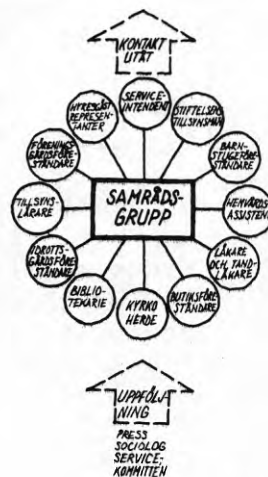
BRICKEBACKEN DAGBOK

Datum	Dagbok	Kommentar
Aug. 1970	Landstinget utökar sitt program med en läkarstation på ca 300 m ² .	Tanken är att en läkartjänst som barnspecialist delas mellan läkarstationen och barnvårdscentralen. Då kan dessutom skolhälsovården, på försök ingå i läkarstationen. Vissa disponibla lokaler samt det faktum att den privata tandläkaren dragit sig tillbaka gör det möjligt att lokalmässigt tillgodose landstingets ökade utrymmesbehov.
Aug. 1970	Byggnadslov för centrum beviljas.	
Aug. 1970	Schaktarbetena har avslutats och markbjälklagen i centrums souterängväning börjar gjutas.	
Sept. 1970	Skissningen av den lösa inredningen börjar.	P g a att de olika institutionerna själva bekostar den och har olika standard och kvalitetskrav sker ingen samordning av den lösa inredningen.
Okt. 1970	Projekteringen av lågstadieskolan, som planeras i områdets västra del, läggs ner tills vidare.	Befolkningsutvecklingen i Brickebacken och centrumskolans flexibla uppbyggnad kan tillsammans, göra att den andra skolan aldrig behöver byggas.
Okt. 1970	Skolöverstyrelsen överlämnar ansökan om statsbidrag till Kungl. Maj:t och bilägger vissa erinringar.	Ärendet går till Kungl. Maj:t p g a att inte kommunen, utan Stiftelsen, är byggherre.
Nov. 1970	Sammanträde med skolöverstyrelsen där villkoren för statsbidraget diskuteras.	Utmynnars bl a i att skolhälsovården måste ligga centralt i skolan och därmed skiljas från landstinget.
Nov. 1970	Den kommunala budgeten för år 1971 fastställs av stadsfullmäktige.	Eftersom Stiftelsen hyr ut lokaler i Brickebacken till kommunala förvaltningar belastas driftbudgeten även av hyreskostnader.
Dec. 1970	Skolstyrelsen accepterar skolhälsovårdens ändrade placering.	
Dec. 1970	Länsbostadsnämnden lämnar preliminärt lånebeslut för ena halvan av centrum.	Öklarhet beträffande skolans statsbidrag bromsar beslutet för den andra halvan.
Jan. 1971	Ritningar skickas för granskning till centrums blivande hyresgäster.	Slutligt godkännande förväntas, ev efter smärre justeringar.
Jan. 1971	Samrådsgruppen informeras om planerna på att öka ut området med ytterligare en etapp.	Lägenhetsantalet skulle ökas från ca 1.650 till ca 1.920. Ökningen blev av olika anledningar mindre och totala antalet lägenheter blev ca 1.820.
Febr. 1971	Sionförsamlingen, som fått erbjudande att disponera en kvartersgård i området, accepterar detta p g a lägre hyra än i centrum.	Därmed har Sion definitivt dragit sig ur kyrksalen i centrum och det planerade samnyttjandet med statskyrkan. Detta orsakas alltså av ekonomiska, ej idéella, skäl.
April 1971	Kungl. Maj:t medger att statsbidrag till skolans lokaler skall utgå enligt gällande bestämmelser.	Skolöverstyrelsen får i uppdrag att utbetala statsbidraget.
Maj 1971	Länsbostadsnämnden lämnar preliminärt lånebeslut för andra halvan av centrum.	
Juni 1971	Skolöverstyrelsen beviljar statsbidrag.	
Juni 1971	I regeringskanselj avgörs att bostadslån kommer att utgå till områdets integrerade serviceanläggning.	Skollokaler skall inräknas i pantvärdet, som då minskas med belopp motsvarande statsbidraget till skollokaler. Detaljreglering beträffande övriga lokaler sker på länsplanet.

BRICKEBACKEN DAGBOK

Datum	Dagbok	Kommentar
Aug. 1971	Skolan flyttar in som första hyresgäst i centrum.	
Sept. - dec. 1971	Större delen av centrum har börjat verksamheten.	Endast läkarstationen och ett par butiker återstår.
Dec. 1971	Samrådsgruppen har ombildats och håller sitt första sammanträde med ny sammansättning.	Chefstjänstemännen har ersatts av personer som är verksamma i centrum. Dessutom är hyresgästerna representerade i gruppen. Samrådsgruppen kan även tillsätta arbetsutskott för vissa avgränsade uppgifter.
Maj 1972	Samtliga centrumhyresgäster har flyttat in.	
Maj 1972	Stiftelsen lämnar slutlig låneansökan för centrum till länsbostadsnämnden.	

BESLUT

LÖVGÄRDET

För att belysa när beslut och godkännande kommit för projektet och ställa dessa i relation till nedlagt program- och projekteringsarbete har vidstående diagram utarbetats. I detta har viktigare händelser från dagboken införts och särredovisas på tre olika nivåer: central nivå, kommunal nivå och detaljnivå.

Projektet påbörjades utan att något politiskt beslut på kommunal nivå eller förvaltningsnivå hade erhållits. Av diagrammet framgår att beslut i viktiga frågor fattats i sena skeden. De beslut rörande projektet som tagits av kommunfullmäktige eller kommunstyrelse är sektoriellt uppdelade och berör inte sambandet mellan de övriga verksamheterna. Få beslut har varit bindande.

Exempel: Fritidsgården förankrades i ett tidigt skede i dåvarande stadskollegiet, men genom nedskärning av Socialförvaltningens budget togs fritidsgården bort våren 1971. Först våren 1972 hade fritidsgården blivit förankrad i alla instanser. Några klara beslut om t ex driftsanslagen fanns dock inte förrän våren 1973.

Respektive förvaltningsstyrelse har varit obenägna att fatta beslut om projektering. Anledningen har varit att finansiering och hyresläge inte kunnat preciseras. Projekteringen måste emellertid ske för att man skulle få fram handlingar med vars hjälp de samordnade lånen kunde sökas. Programskrivning och projektering har, för att föra projektet vidare, därför drivits utan återförsäkran varken i departement eller kommun. På central nivå har beslut om finansieringen kommit först när de färdiga bygghandlingarna förelåg. På kommunal nivå har förvaltningarna endast haft principbeslut att få hyra lokaler eller förhandla om detta. Beslut om driftskostnader fanns i allmänhet inte.

Kommentar: Det är viktigt att man i början av ett projekt gör klart vilka beslut man kan vänta sig från olika nivåer och betonar att beslutsskedet är lika tidsbundet som de sista stadierna i projekteringen. En detaljerad nätverksplanering av traditionellt slag kan i detta sammanhang vara olämplig eftersom man då tvingas in i ett detaljstudium av aktiviteterna.

Den viktigaste förutsättningen för ett projekts genomförande är den politiska viljan. Den måste finnas på alla nivåer och inte bara hos den som skall bygga och förvalta. Den samordnande och prioriterande nivån (kommunstyrelse och -fullmäktige) ovanför förvaltningsstyrelserna spelar därvid en speciellt viktig roll.

BRICKEBACKEN

Vidstående diagram redovisar arkitektens nedlagda projekteringsvolym för Brickebackens centrum. Viktigare dagboksanteckningar under projekteringstiden har införts och fördelats på central nivå, kommunal nivå och detaljnivå. Av diagrammet framgår bl a hur vissa beslut påverkat arkitektkontorets arbetsvolym med projektet. Arbetsvolymen följer i stora drag ett jämnt förlopp. Det sammanhänger dels med de förhållanden som berörs i kommentaren nedan, dels med projekteringssättet, som beskrivs i nästa avsnitt. När beslut av någon anledning försenades, kunde man fortsätta arbetet med andra delar av projektet.

Kommentar: För att göra den korta projekteringstiden och tidiga byggstarten möjlig var det nödvändigt att förvaltningarna och andra intressenter (t ex Konsum) i tid lämnade definitiva beslut. Under projekteringen av Brickebacken bevakade entreprenörens projektledare detta med hjälp av den uppgjorda tidplanen.

På kommunal nivå fördes principdiskussioner och togs principbeslut i ett tidigt skede. Dessa förankrades successivt i form av kommunens normala ärenden (budget mm).

Beträffande finansieringen kom den centrala nivåns beslut först när centrum i det närmaste var inflyttningsklart.

BESLUTSNIVÅ

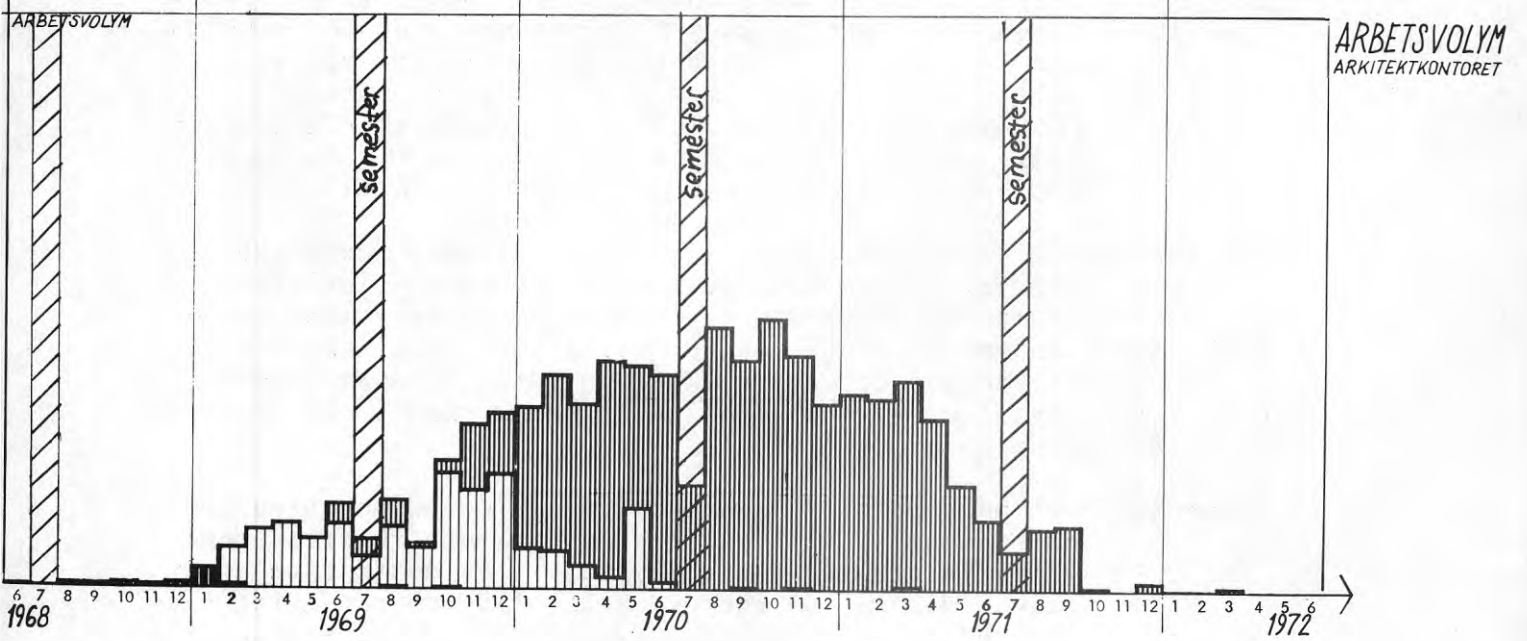
centrum var vid detta tillfälle i det närmaste inflyttn-klart.

CENTRAL NIVÅ

projektet förankrades i drätselkammaren i ett tidigt skede och lades in i budgeten.

LOKAL NIVÅ
KOMMUNFULLMÄKTIGE,
KOMMUN-ELLER FÖR-
VALTNINGSSTYRELSE

DETALJNIVÅ

- PROGRAMARBETE
- FÖRSLAGSHANDLINGAR
- HUVUD- OCH BYGGHANDLINGAR

I diagrammet visas exempel på beslutsgången i relation till arbetsvolym för programmering och projektering.

VID FÖRSTA PROJEKTSAMMANTRÄDET BESLUTAS ATT DE OLIKA INTRÉSSENTERNA SKALL INKOMMA MED PROGRAM. NÄMNDER OCH FÖRVALTNINGAR SKÅGER OFFICIELLT JA TILL INTERAKTION OCH LÄMNAS SINA LOKALPROGRAM.

STADSPLANEFÖRSLAGET FÖR CENTRUM ÄR PÅ RE-MISS HOS BERÖRDA FÖRVALTNINGAR. VID ETT PROJEKTSAMMANTRÄDE BESLUTAS ATT EN SAMRÅDSGRUPP SKALL UTSES.

BARNVÅRDSTYRELSEN OCH IDROTTSSTYRELSEN FÅR EFTER FÖRFRÅGAN LÄPPORAV DRÄTSELKAMMAREN ATT FÖLJER UPP I PROJEKTET. BYGGNADSLÖV FÖR CENTRUM BEVILJAS.

STADSFULLMÄKTIGE FASTSTÄLLER DEN KOM-MUNALA BUDGETEN FÖR ÅR 1971.

KONSUM UTSEES ATT DRIVA LIVSMEDELSBUTIKEN OCH VISAR INTRÉSSE ÄVEN FÖR RESTAURANG-ARKITEKTEN FORTSÄTTER DET AV UTFÖRNINGSPROGRAMMET. EUGENIAHEMMET OCH MED DET KVARTERSBADET, KYRKAN SKÅR NER SITT YTEBEHOV TILL HÄLFTEN. GENOMGÅNG OCH DISKUSSION AV PROGRAM OCH PROGRAMKONCEPT MED RESPEKTIVE CENTRUMINTE-RESSENT. EUGENIAHEMMET FÖRSVINNAR UR PROGRAMMET, MEDAN KVARTERSBADET FÅR VARA KVAR.

CENTRUMSKISSERNA GODKÄNNES AV BL A BARN-VÅRDSTYRELSEN OCH SKOLAN. PRIVATTANDLÅKAREN DRÅR SIG UR SAMRÅDSGRUPPEN BILDAS. LANDSTINGET UTFÖR SITT PROJEKTET. RITNINGARNA GODKÄNNES SLUTLITET AV CENTRUMS BLIVANDE HVRESBÄSTÄR. SÄMNINGEN DRÅR SIG UR CENTRUM.

STADSFULLMÄKTIGE FASTSTÄLLER DEN KOM-MUNALA BUDGETEN FÖR ÅR 1971.

STADSFULLMÄKTIGE FASTSTÄLLER DEN KOM-MUNALA BUDGETEN FÖR ÅR 1971.

SAMRÅDSGRUPPEN OMBILDAS OCH HÅLLER SITT FÖRSTA SAMMANTRÄDE MED NY SAMMÅNSÄTTNING. INFLYTTNINGSPERIOD

LÄNSVOLNÄMNDEN PRÖVAR OCH FASTSTÄLLER SKOLANS LOKALBEHOV. PROJEKTET PRESENTERAS FÖR INRIKESDEPARTE-MENTET, SOM KRÄVER EN KOSTNADSMÄSSIG JÄMFÖRELSE MED EN MOTSVARANDE KONVENTIONELL ANLÄGGNING.

STADSPLANEN FÖR CENTRUM FASTSTÄLLS. PROGRAMSKRIFTEN FÖR BRICKEBACKEN ÖVERLÄMNAS TILL INRIKESDEPARTEMENTET. PRELIMINÄR LÄNEANSÖKAN TILL LANSBOSTADSCENTRUM-BUDRAG TILL K M OCH BILLAGER VISSA ERINNINGAR. SKOLOVERSTYRELSEN ÖVERLÄMNAR ANSÖKAN OM STAT-SBUDRAG TILL K M OCH BILLAGER VISSA ERINNINGAR. VÄRDEJUVILS FRÅN LANDSTINGETS HÅLSÖVÅRD-LANSBOSTADSNÄMNDEN LÄMNAS PRELIMINÄR LÄNEBESLUT FÖR HÅLVA CENTRUMTÄLLNINGEN.

K M MEDGER ATT STATSBUDRAG SKALL UTÅS. LANSBOSTADSNÄMNDEN LÄMNAS PRELIMINÄR LÄNEBESLUT FÖR RESTEN AV CENTRUMTÄLLNINGEN. SKOLOVERSTYRELSEN BEVILJAR STATSBUDRAG. KOMMER ATT UTÅS TILL DEN INTEGRERADE SERVICEANLÄGGNINGEN.

centrum var vid detta tillfälle i det närmaste inflyttn-klart.

PROGRAM- OCH PROJEKTERINGSSKEDENA

LÖVGÄRDET

För Lövgärdet centrum har produktbestämningen skett efter traditionellt mönster. Efter programarbete och förslagshandlingar har huvudhandlingar och bygghandlingar gjorts upp som underlag för upphandling respektive bygge i egen regi. Schaktningen upphandlades tidigt för hela stadsdelen (vägar och försörjning).

Genom osäkerhet beträffande projektets slutliga finansiering och genom att övergripande kommunala beslut saknades om centrumets innehåll, kom de olika förvaltningarnas program- och projekteringsarbete att ligga olika i tid. Detta medförde att projekteringen blev ojämn och att t ex projektering av vårdbyggnaderna släpade efter och fick forceras då låneansökningar och andra handlingar skulle lämnas samtidigt för hela centrum.

Kommentar: För stora objekt skulle en handläggning som innebar principuppläggning och därefter etappvis detaljering vara en hjälp när det gäller att rationellt arbeta fram handlingar i den detaljerade form som behövs för att bygga. En sådan principuppläggning skulle också underlätta en meningsfull samgranskning på central nivå, där de olika sektorernas normer och anvisningar skulle kunna vägas mot varandra utan att man skulle behöva göra avkall på helheten.

Bristen på klara beslut har återverkat på de fysiska lösningarna. Centrum har delats upp i flera byggnader för att hålla öppet för alternativa handlingslinjer. Oklarheterna beträffande projektets ekonomiska förutsättningar, både på statlig och kommunal nivå, har inneburit att byggnader i centrum skulle kunna utgå ur projektet även i ett sent skede. Genom tomtindelning skulle byggnaderna även kunna finansieras separat.

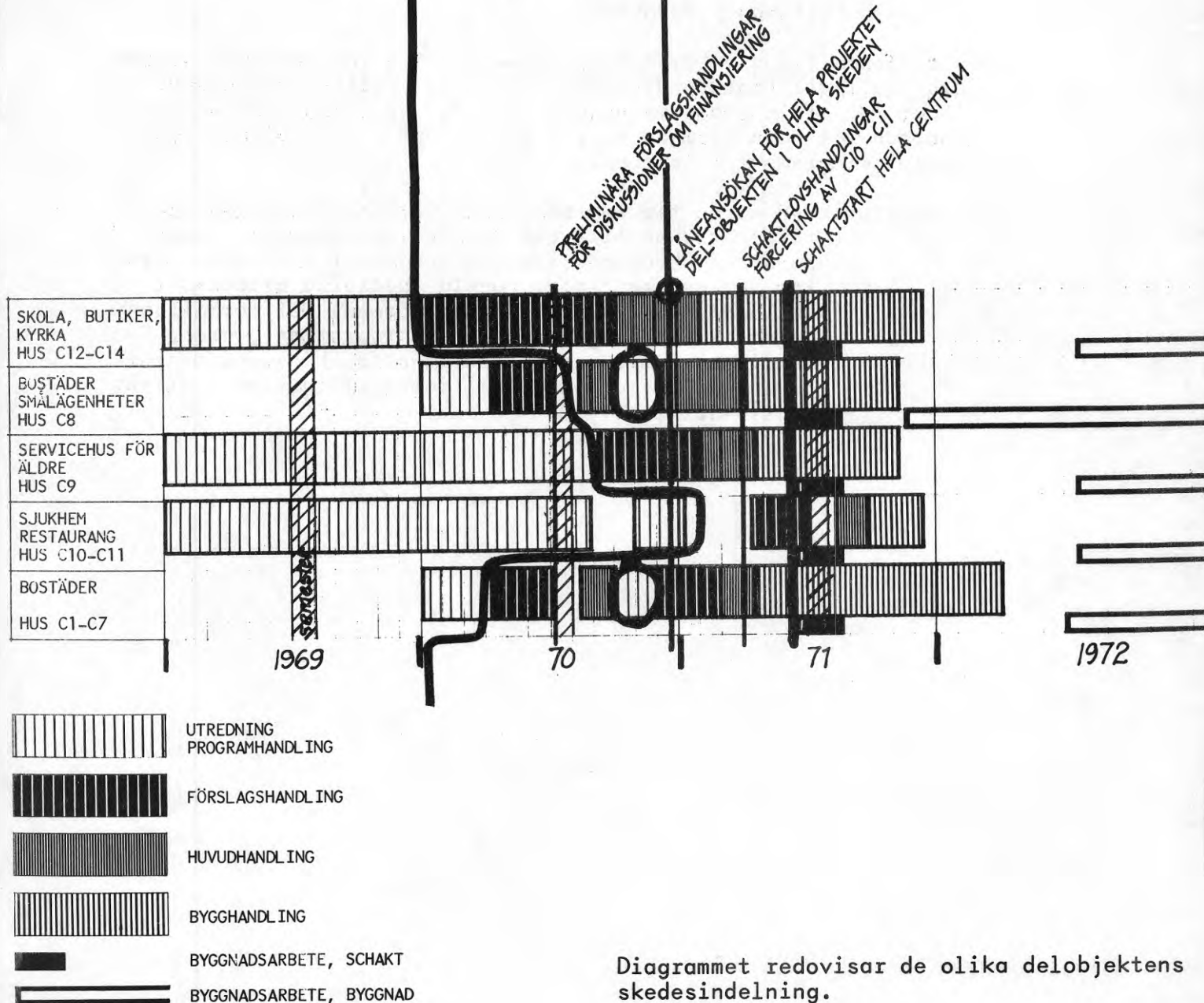
Kommentar: Ett avsteg från ovanstående handlingslinje gjordes beträffande fritidsgårdens totala integrering i skolbyggnaden. Detta avsteg motiverades av en så förbättrad funktion och sådana ytbesparingar att man var villig att ta risken för även ett sent bakslag. Önskemål om samverkan mellan verksamheterna har varit svåra att förena med krav på att de skulle kunna utgå, byggas senare eller ligga på egen tomt.

För bostäderna i centrum söktes tillstånd att göra "undantag från praxis för att pröva byggnadsteknisk nyhet". Principfrågan var om en mindre reduktion av lägenheternas solvärden kunde kompenseras med centrumläge och närhet till service. För att få frågan prövad behövde detaljprojektering göras av dessa bostäder. Trots positiva underhandskontakter kom avslag i ett relativt sent skede av projekteringen.

Kommentar: Det hade varit önskvärt att en principdiskussion kunnat tas upp i ett tidigt skede för att få fram under vilka förutsättningar ett projekt av detta slag kan drivas vidare. Därigenom skulle tid och projekteringskostnader kunnat hållas nere. Det är också troligt att under sådana förutsättningar fler medvetna experiment skulle komma till stånd.

Programarbetet låg förskjutet upp mot ett år för centrum's olika delar. Detta inverkade på utformningen av centrum

Projektering för t.ex. sjukhem fick forceras när låneansökan skulle lämnas samtidigt för hela centrum.

Diagrammet redovisar de olika delobjektens skedesindelning.

BRICKEBACKEN

Den för projektet Brickebacken speciella upphandlingsformen, förhandlingsentreprenad, med en från början utsedd totalentreprenör har medfört också ett speciellt tillvägagångssätt vid projekteringen.

Att entreprenören tillika varit projekteringsledare har bl a inneburit:

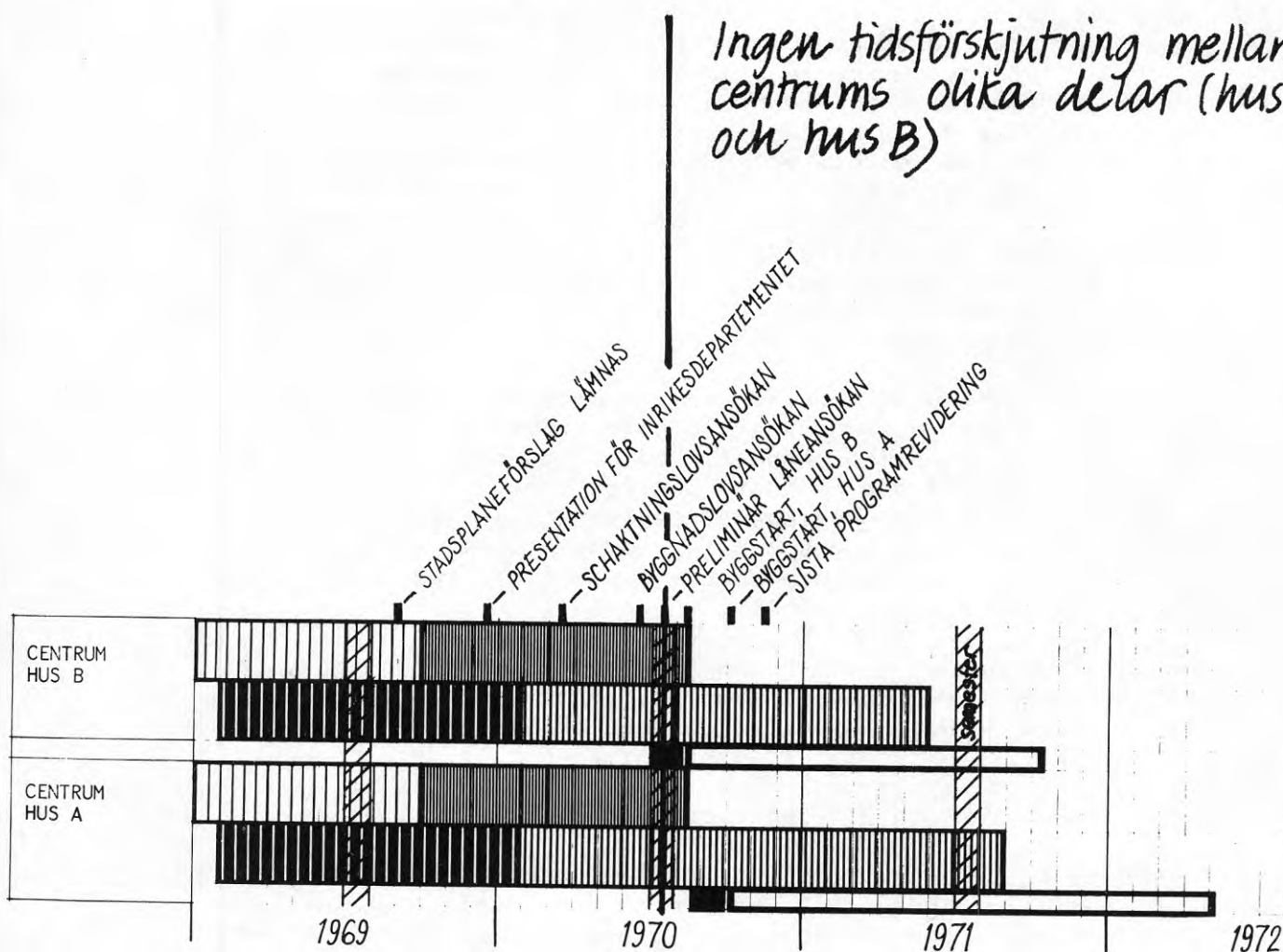
- . Relativt hård ekonomisk styrning där beslut om kostnader, kvalitét osv kontinuerligt diskuterades mellan byggherre, entreprenör och arkitekt.
- . Arbetsritningarna anpassades till entreprenörens behov, resurser och arbetsmetoder.
- . Samtidigt byggande krävde noggrannt preciserad tidplan för avlämnande av varje arbetsritning. Denna tidplan byggdes på successivt efter arbetsplatsens behov och innebar tryck på alla inblandade att ta ställning och få fram beslut vid i förväg bestämda tidpunkter.

Vidstående figur visar hur de olika skedena lappade över varandra kraftigt. Figuren är mycket förenklad, vilket belyses av läget för sista programrevideringen. Hur de olika skedena överlappade varandra framgår av i figuren över arbetsvolymen. (Se beslutsdiagrammet Brickebacken).

Kommentar: Den korta tid som stod till förfogande var den direkta orsaken till att arbetet med program, huvudhandling, bygghandling och byggandet till stora delar bedrevs samtidigt. Detta speciella arbetssätt möjliggjordes av upphandlingsformen. Det förhållandet att samordningen av centrumprogrammet gjordes samtidigt som förslagshandlingarna skissades medförde att en del uppslag till integration kommit direkt ur skissarbetet.

Genom den valda upphandlingsformen kunde bygghandlings- och byggskedena överlappa varandra.

Ingen tidsförskjutning mellan centrums olika delar (hus A och hus B)

- UTREDNING PROGRAMHANDLING
- FÖRSLAGSHANDLING
- HUVUDHANDLING
- BYGGHANDLING
- BYGGNADARBETE, SCHAKT
- BYGGNADARBETE, BYGGNAD

Diagrammet redovisar de olika delobjektens skedesindelning.

ARBETSMETOD

LÖVGÄRDET

Projektorganisation

För att uppnå samverkan mellan verksamheter och skapa ett integrerat centrum fordras att arbetet organiseras på annorlunda sätt än vid traditionell planering. Denna är ofta sektoriellt uppdelad, speciellt inom större kommuner, varvid varje förvaltning ensam planerar och svarar för åtgärder inom sitt ansvarsområde. För att få till stånd en samverkan mellan olika serviceverksamheter är en arbetsform som överbryggat förvaltningsgränserna en förutsättning.

För Lövgärdets centrum var projektorganisationen uppbyggd utifrån förhållandet att byggherren var initiativtagare och projektledare.

Kommentar: Generellt sett bör kommunen ha ansvaret för de stadsdelar som planeras enligt samrådsförfarandet. Därigenom skulle principerna för samverkan kunna bli föremål för kommunala beslut och få en fastare förankring. Samtidigt skulle en viss garanti kunna erhållas för att projektets investerings- och driftskostnader kommer att inrymmas i budgeten för alla inblandade förvaltningarna. Projektledning bör ligga på den för tillfället mest lämpade. Insikt i praktiska byggfrågor, finansiering och projektorganisation gör att ett bostadsföretag ofta bör kunna ta denna ledning.

Ur Kommunförbundets skrift Kommunal projektadministration framgår att ett samarbete bör eftersträvas mellan olika nämnder, kontor och externa intressenter för att nå bästa möjliga resultat med utgångspunkt från kommunens totala mål. Ett sådant samarbete kan byggas upp för varje projekt genom en speciell projektorganisation som står över existerande förvaltningsgränser.

Sammansättningen av arbetsgruppen för programsamordning av Lövgärdet framgår av dagboken. I arbetsgruppen ingick representanter för alla berörda förvaltningar och företag samt för byggherren och arkitektkontoret. Arbetsgruppen höll dessutom nära kontakt med stadsbyggnadskontoret i Göteborg, den statliga servicekommittén och Hyresgästföreningen i Västra Sverige.

Kommunens beslutande organ, fullmäktige och styrelse, vidtog inga speciella åtgärder för att Lövgärdets centrum skulle kunna genomföras såsom ett samordnat projekt. De kommunalråd som berördes fick särskild information medan de övriga kommunala förtroendemännen endast tog del av arbetet i anslutning till de ordinarie planärendena.

Kommentar: Eftersom kommunen inte fattade några politiska beslut om centrums innehåll och den samverkan som skulle ske där begränsades förvaltningarnas handlingsfrihet. Förvaltningarna kunde delta i arbetet enbart efter sina normala organisationer och inom de ekonomiska ramar som deras normala budgetar medgav. Av dessa anledningar kunde t ex biblioteksstyrelsen och

idrottsstyrelsen inte medverka i projektet i samma omfattning som de övriga förvaltningarna.

I ett första arbetsskede när målen för centrum detaljbearbetades deltog de berörda förvaltningscheferna. Senare arbetade man vidare med andra tjänstemän. Deltagarna i arbetsgruppen försökte kontinuerligt att få arbetena förankrade inom respektive förvaltning.

Allt eftersom projektet utvecklade sig och gick in i ett tekniskt skede satte förvaltningarna och de deltagande företagen in nya representanter i arbetsgruppen. Projektets motivationer och målsättningar delgavs dessa nya deltagare av deras företrädare samt av arkitektkontoret. Men trots detta kunde det inte undvikas att vissa förskjutningar i målsättningen skedde under arbetets gång.

Kommentar: För att arbetet med ett projekt som detta bör arbetsgruppen hållas intakt under hela tiden som gruppen är i funktion. Projektansvaret bör ligga hos en person, även om skedesansvar delegeras. För att få större stadga i arbetet skulle eventuellt en referensgrupp kunna inrättas. Denna skulle bestå av förvaltnings- och företagschefer och skulle ha till uppgift att ta ställning i principfrågorna.

Programarbete

Programarbetet började med att varje intressent (förvaltning, företag) lämnade in separata program. Under ett följande skede bearbetade sedan arbetsgruppen dessa program med målinriktningen att få fram en samordning och ett dubbelutnyttjande av lokaler. Man tog inte hänsyn till förvaltningsgränserna under detta skede. När projektarbetet gick ett steg vidare mot större detaljering bildades mindre arbetsgrupper som t ex arbetade med skola, fritid eller vårdfunktioner. I denna tredje fas anslöt man sig åter närmare till de olika förvaltningarnas speciella grundförutsättningar, såsom organisation och arbetsätt.

Frågorna kring mathållningen kan utgöra ett exempel på hur arbetet fungerade under detta skede. De olika deltagande förvaltningarna har var för sig byggt upp egna anläggningar för respektive matförsörjning. Dessa anläggningar är anpassade till varje förvaltnings speciella krav när det gäller kvalitet och pris på maten. Varje förvaltning låter laga maten centralt och distribuerar den senare ut till de olika anläggningarna. När det gällde Lövgärdet fann man ingen anledning att bryta denna rutin för att där bygga upp en för området gemensam köks- och serveringsanläggning.

Kommentar: Det för de olika sektorerna (förvaltningarna) uppdelade ansvaret har i planeringen för Lövgärdets centrum fått till följd en lång rad väsentliga kompromisser och man har endast delvis kunnat nå upp till de från början uppsatta målen. Däremot har huvuduppläggningsen med en gemensam tomt, en byggherre och en gemensam förvaltning kunnat genomföras.

Förvaltningarna har genom sin samverkan i Lövgärdets centrum ej tvingats till några väsentliga avsteg från sina normala rutiner.

Kommentar: Att formerna för samverkan blivit olika har berott på att förvaltningarna normalt arbetar på olika sätt. För skolan och fritidsgården har t ex samverkan lett till att man kunnat dubbelutnyttja lokaler i mycket stor utsträckning. Detta har kunnat lösas bl a genom att man inrättat separata baslokaler för respektive förvaltningar medan övriga lokaler utnyttjas gemensamt. Eftersom det finns mycket få erfarenheter av drift av integrerade anläggningar har förvaltningarna i vissa delar velat gardera sig under programarbetet för en framtida uppdelning till separata enheter. Samtidigt som man arbetat för en integrering har man således hela tiden velat ha handlingsfrihet att gå över till traditionell uppdelning i sektorer.

I några fall har samordningar som förutsatts under programarbetet stött på svårigheter på grund av myndigheters sektoriella krav.

Kommentar: Vårdblockets restaurang förutsattes kunna nyttjas av besökare, pensionärer och anställda. Genom Yrkesinspektionens omsorg om en grupp - de anställda - kom restaurangen att bli en personalmatsal dit övriga grupper endast fick tillträde under vissa tider. Man tolkade sina föreskrifter så att i annat fall krav ställdes på skilda utlämningsdiskar och separata matsalar.

Under programarbetet diskuterade man den framtida driftorganisationen. Man inriktade sig på att låta byggherren ta hand om förvaltningen av centrums fastigheter och sedan hyra ut lokalerna till de olika verksamheterna. Man skisserade också ett områdesfullmäktige som skulle fungera under driftskedet. I detta fullmäktige ingår representanter för de olika verksamheterna samt de i området boende. Fullmäktige diskuterar konflikter och samordningsproblem av principiell art, medan den löpande verksamheten bevakas av ett arbetsutskott.

Teknisk skissning

Parallellt med programarbetet studerades de speciella tekniska förutsättningarna (terräng, grund och stadsplanefrågor) som gällde för projektet. Redan på ett tidigt stadium skissade man fram en struktur där kommunikationsstråk, försörjningssystem, planmodul och bebyggelsezoner lades fast. Detta förberedande arbete blev sedan ramen för vidare programdiskussioner. Mot denna struktur testades vad som var tekniskt och ekonomiskt genomförbart, samtidigt som skissningen gav uppslag till samordning av program och anläggningar.

Kommentar: Det är viktigt att programdiskussionerna ges en konkret inriktning och att konsekvenserna kontinuerligt illustreras genom en parallell skissning. Man riskerar annars att få för mycket allmänna målsättningsdiskussioner, som kan vara svåra att senare omsätta i konkret form.

Osäkerheten beträffande finansieringen och driften gjorde det nödvändigt att man gav centrum en uppläggning med separata zoner, där samordningsfrågorna kunde diskuteras inom funktionsblock. Man måste hela tiden arbeta med sådana tekniska lösningar att man kunde hålla öppet för olika handlingslinjer: byggnader kunde utgå helt, byggas senare, byggas på egen tomt osv. Det skulle med dessa förutsättningar ha inneburit en alltför hög ambitionsnivå att föreslå en enda byggnad för samtliga centrumverksamheter.

Kommentar: I de tidiga principdiskussionerna bör frågan om lämplig samordningsgrad tas upp och slås fast. Under dessa diskussioner bör man kritiskt granska den egna kommunens aktuella politiska och personella struktur och vilka möjligheter dessa ger till ett genomförande av uppsatta mål. Den sålunda valda samordningsgraden påverkar direkt projektets genomförande och drift.

BRICKEBACKEN

Projektorganisation

Initiativtagare till Brickebacken centrum och bostadsområde är den kommunala bostadsstiftelsen, som också varit byggherre. Eftersom stiftelsens dåvarande direktör också var drätselkammarens ordförande var förutsättningarna för samverkan mellan byggherre och kommun goda. Därmed fick målsättningen en fast grund att stå på.

Brickebackens bostadsområde är planerat med den sociala målsättningen att ge alla i området en väl utbyggd kollektiv service. Denna service är inte enbart av kommersiell art utan även av social. Den integrerade servicen avser att ge ett gott serviceutbud samt underlätta ökad förståelse och rikare utbyte människor, grupper och generationer emellan. Särskilt vill man med denna boendeform tillgodose kategorier som annars kan ha svårigheter att få sina intressen hörda t ex pensionärer och ensamföräldrar. Man har även haft som mål att skapa en miljö, som av bostadskonsumenten kan påverkas och förändras.

Entreprenören, BPA Örebro, fick uppdraget att såsom totalentreprenör svara för projekteringen av området. BPA skulle också vara projektledare i samråd med byggherren.

I första skedet av planeringsarbetet för det blivande servicecentrat deltog förvaltningscheferna. Under detta skede utarbetades målsättningar och program. Förvaltningscheferna hade också till uppgift att förankra projektet inom respektive nämnder och styrelser. Motsvarande förhållande gällde också de andra intressenterna t ex Konsum. Denna arbetsgrupp fungerade med regelbundet återkommande sammankomster fram tills dess centrumanläggningen togs i bruk. Därefter övergick ansvaret till dem som var verksamma på platsen dvs föreningsgårdens föreståndare, bibliotekarien, butiksföreståndare m fl.

Kommentar: Samarbetsviljan var klart uttalad redan i programskedet. Genom att chefstjänstemännen och deras motsvarigheter på butikssidan mm sedan personligen följde projektet fram till inflyttningen och dessutom var med om att tillsätta de personer som skulle förestå de olika enheterna i centrum var målsättningen intakt när centrum togs i bruk. Med detta följde också en hög grad av samarbetsvilja som varit oförändrad under hela tiden. Då projektet skulle gå över från byggskede till driftsskede ordnades en information för all personal som skulle arbeta i centrum. Samtidigt som man visade anläggningarna för personalen berättade man om tankarna bakom målsättningen och integrationen.

Slutresultatet har blivit en anläggning där det finns en mycket positiv samsamsanda mellan de olika verksamheterna. Denna anda har i flera fall lett till att personalen och lokalerna har samutnyttjats i en utsträckning som överträffar vad som planerats.

Programarbete

Programarbetet inleddes med ett stort projektsammanträde, varefter respektive förvaltningar och intressenter utarbetade sina program. Dessa program skrevs med målsättningen att man skulle inrikta sig på en långt gående samverkan.

Örebro kommuns utredningsdirektör, som arbetade under drätselkammaren, sammanställde sedan dessa program och bearbetade dem ytterligare i samordningssyfte. Detta samordnade program låg sedan till grund för detaljarbetet där arkitektkontoret diskuterade med respektive lokalutnyttjare och arbetade fram det slutgiltiga lokalprogrammet.

Kommentar: Från programarbetet med skolan och föreningsgården kan följande exempel hämtas:
Man beslöt i inledningsskedet att skolans slöjdlokaler även skulle kunna användas för fritidsändamål. Utredningsdirektören bearbetade programmet därhän att skolans trä- och metallslöjdslokaler förlades intill varandra. Därefter gjordes en detaljutformning av arkitekten i samarbete med skolan och föreningsgården vilket gav till resultat att lokalerna kunde tillgodose den önskade funktionen genom bl a tillägg av skåpsutrymmen.

Teknisk skissning

Parallellt med programarbetet utfördes genom entreprenörens försorg de tekniska undersökningar som var nödvändiga för att fastställa centrumbebyggelsens exakta placering. Alternativa placeringar av centrumbebyggelsen och samband mellan verksamheterna diskuterades inom arbetsgruppen. Man diskuterade också fram ett förslag till konstruktionssystem för såväl byggnadens stomme som teknisk försörjning som gjorde det möjligt att på ett relativt sent stadium av byggandet bestämma den exakta utformningen av olika lokalgrupper.

Kommentar: Byggherren hade från början angivit vissa kostnadsramar som ej fick överskridas. Detta innebar att entreprenörens projektledare tillsammans med arkitekten hade att arbeta fram och jämföra olika alternativ ur såväl kostnads- som kvalitetssynpunkt. Arbetet resulterade ofta i tekniska förenklingar med hög grad av produktionsanpassning.

FINANSIERING

LÖVGÄRDET

Som framgår av dagboken kom formerna för finansieringen att redan från projektets början bli en huvudfråga. Vid traditionell finansiering skulle lånegivningen för de olika verksamheterna innebära att byggnaderna skulle bli färdiga vid olika tidpunkter. Därigenom skulle ett samordnat program försvåras och i vissa fall helt omöjliggjorts. Efter diskussioner med den statliga servicekommittén arbetade man vidare med förutsättningen att man skulle erhålla bostadslån för hela projektet.

Som framgår av dagboken blev formerna för finansiering klara i ett mycket sent stadium. Vidstående diagram visar en jämförelse mellan traditionell finansiering och den som preliminärt gäller för Lövgårdets centrum. Samtliga lokaler har fått inräknas i pantvärdet med avdrag för eventuella statsbidrag.

Kommentar: Genom den s k 50-procentsregeln har statliga lån fallit bort för fritidsgård och öppenvård genom att dessa samplanerades med skolan respektive sjukhem i en byggnad. (Regeln innebar att en byggnad blir belåningsbar om minst 50 procent av ytan utgörs av belåningsbara lokaler). I Lövgärdet har det inte bedömts som någon större nackdel, men regeln har dock i någon mån motverkat projekt med högre grad av samverkan. Denna regel har nu ersatts med en ny 50%-regel.

Under projektets gång har flera finansieringsförutsättningar ändrats (se även Historiken):

- . Servicehus för äldre kunde finansieras som vanliga bostäder.
- . Skolan kan enligt ny lånekungörelse (SFS 1972:303) under vissa förutsättningar beträffande integration få statliga lån.
- . Öppenvårdslokaler för en stadsdel kan enligt ändringen räknas in i låneunderlaget och få bostadslån.

Genom dessa nya förutsättningar kan kommunerna själva styra i vilken omfattning olika verksamheter skall samverka. Driftsanslagen däremot beviljas av kommunerna och kan endast principbeslutas i ett tidigt skede.

Kommentar: Lövgårdets fritidsgård visar på att anslagen för driften kan skapa problem. Kommunerna bör söka former för att ta principiell ståndpunkt till boendeservicens omfattning i ett tidigt skede och i någon form reservera pengar till driften för detta.

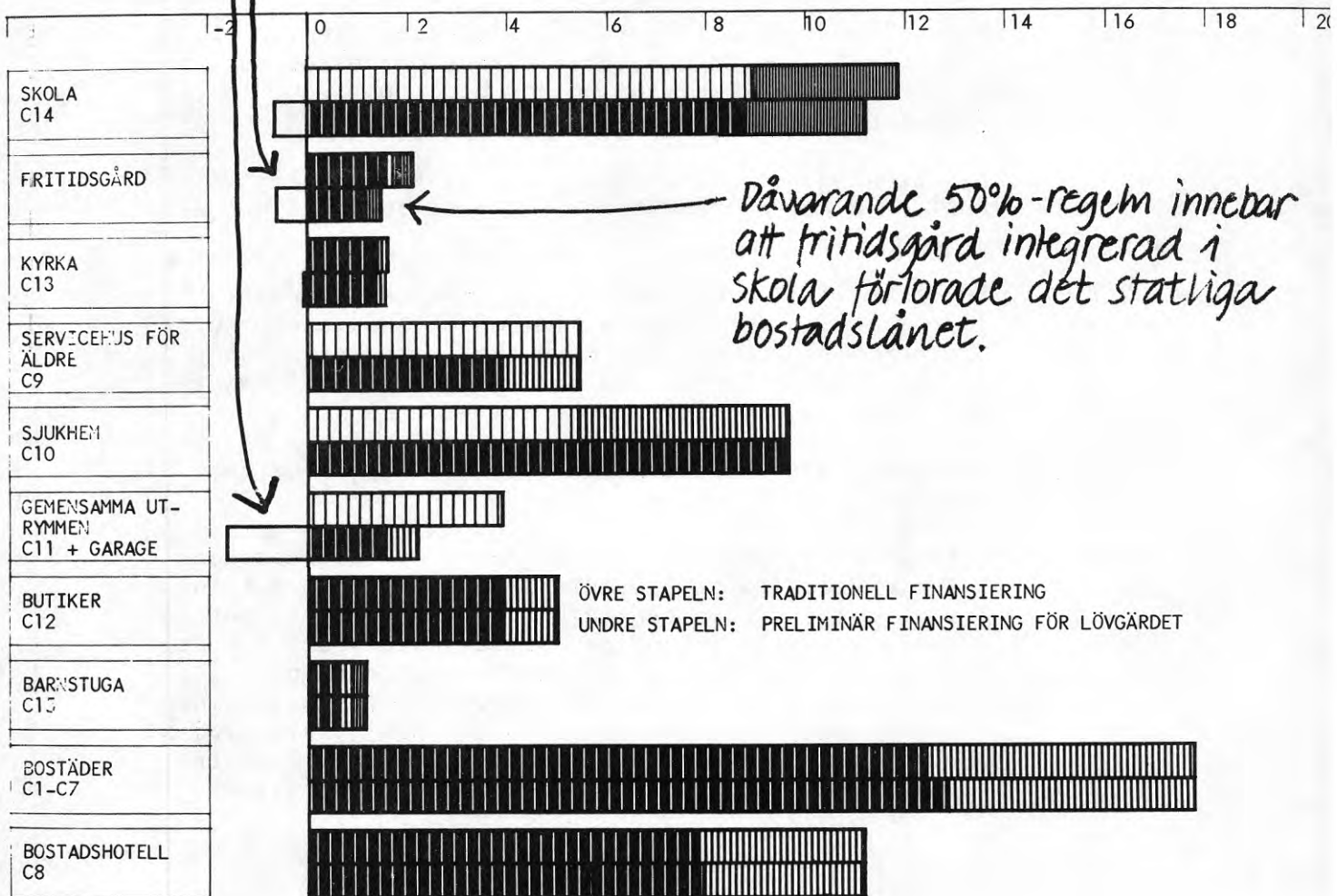
Ett annat problem utgör de kostnader som normalt ligger på kommunen, men som i integrerade anläggningar kan komma att naturligtast ligga på byggherren. Genom att en rad verksamheter och byggnader samordnas bortfaller behov av egna tomter och vägar medan andra speciella lösningar kan behöva tillgripas för anläggningen.

Lövgärdet centrum kom att utformas med underjordisk lastgata. Som en följd härav sparade kommunen förutom markyta och vägar även planskildheter mellan gång- och körtrafik.

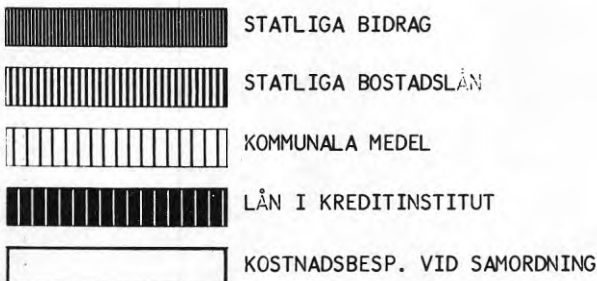
Kommentar: En diskussion om vilka kostnader som kommunen vid traditionell planering skulle åsamkats och en överföring av besparingarna för att täcka en del av byggherrens extra kostnader för den integrerade centrumanläggningen borde vara möjlig.

Besparingar genom samordning:

- Skyddsrum och tekniska utrymmen kunde utnyttjas effektivare (omkl. förråd o. dyl.)
 - Stadsplane- och exploateringsvinster såsom
 - mindre tomtmark för varje byggnad
 - mindre gatumark och färre planskildheter
 - samordnad parkering
 - Viss ytvinst genom sambruk av lokaler
- Till detta kommer besparingar i driftsskedet

Dävarande 50% -regeln innebär att fritidsgård integrerad i skola förlorade det statliga bostadslånet.

Diagrammet visar traditionell finansiering (övre stapeln) och verklig finansiering (undre stapeln) för Lövgärdets centrum.

BRICKEBACKEN

Redan i den statliga servicekommitténs första rapport, Boendesevice 1, påtalade man behovet av nya finansieringsformer. De traditionella, som gällde 1968, försvårade eller i vissa fall omöjliggjorde lokalmässig samordning mellan olika förvaltningar. Som ett led i försöken att finna lösningar till dessa finansieringsproblem tog byggherren gemensamt med byggherren för Lövgärdet kontakt med ansvariga tjänstemän på regeringsnivå. Man enades om att de båda projekten skulle drivas vidare som om man skulle erhålla en samordnad finansiering genom enbart statliga bostadslån. Man enades vidare om att byggherrarna skulle ta fram material som bl a visade vilka ytvinster man kunde göra genom att samordna centrumintressenternas programytor jämfört med ett motsvarande, icke integrerat centrum.

Resultatet blev sedermera att länsbostadsnämnden efter konseljbeslut lämnade följande preliminära beslut om bostadslån för Brickebacken centrum:

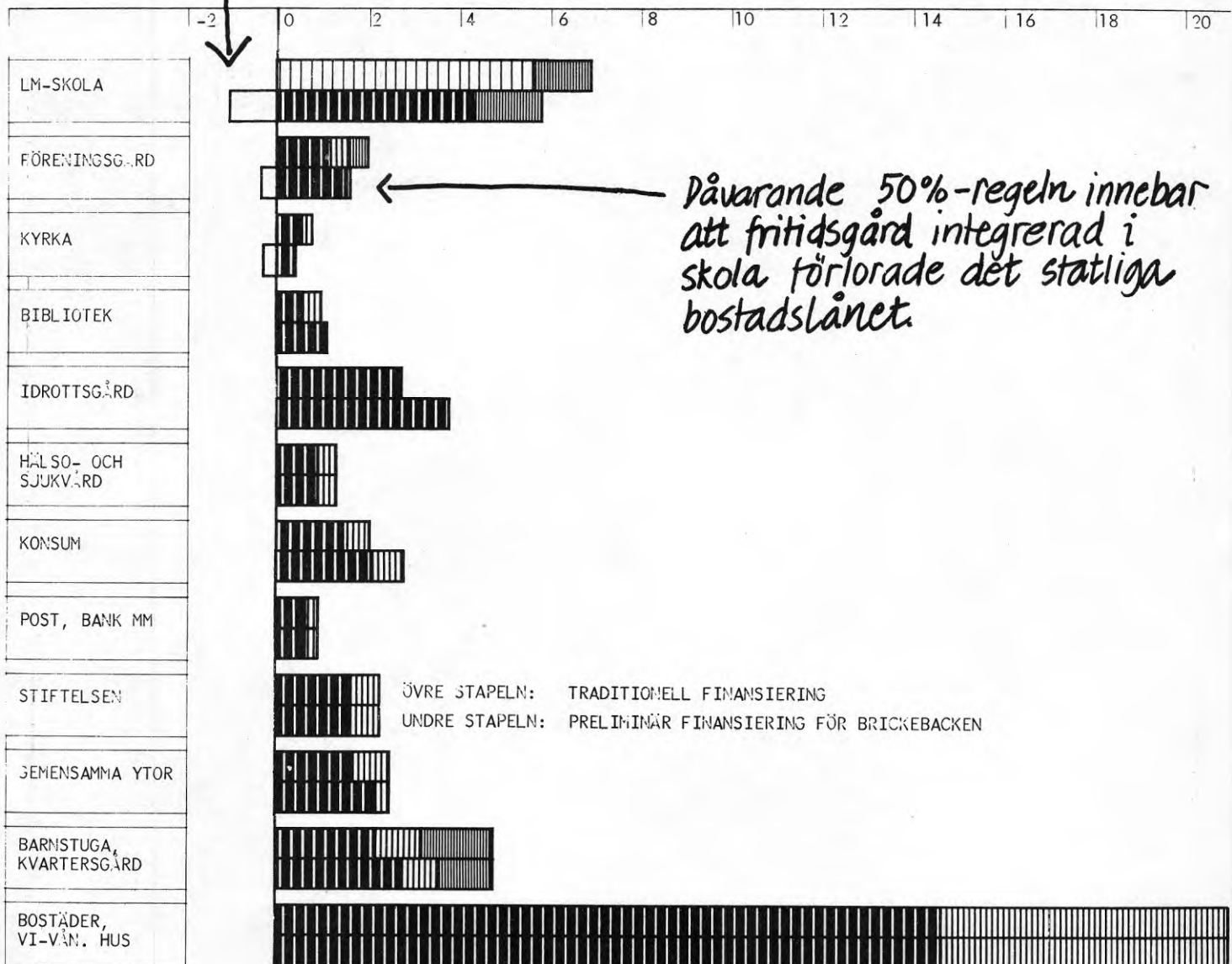
- . Bank, post, livsmedelshall, gatukök, reception, kemptvätt, barnavårdscentral, tandläkare, stiftelsens områdesexpedition och landstingets läkarstation har placerats som "lokaler i låneunderlaget".
- . LM-skola, föreningsgård, bibliotek, kyrka, sporthall, motionshall, bad har placerats som "lokaler endast i pantvärde".

Kungl. Maj:t har till prövning tagit upp frågan om pantvärdet för LM-skolan och meddelat följande: "Skollokaler skall inräknas i pantvärdet som dock skall minskas med belopp motsvarande statsbidrag som beviljats för skollokaler enligt Kungl. Maj:ts tidigare beslut."

Vidstående figur visar traditionell finansiering jämfört med den som verkligen kom att gälla.

Kommentar: Eftersom en integrerad anläggning av Brickebackens typ aldrig tidigare byggts i landet, fanns det en viss osäkerhet på central nivå om hur ett sådant projekt skulle behandlas. Detta innebar att det definitiva beskedet om skollokalernas inräknande i pantvärde inte kom förrän lokalerna var nästan inflyttningsklara. Brickebacken var det första projekt som fick dispens från då gällande regler. I statsverkspropositionen 1970 fanns anslag för försöksprojekt med.

Ytvinst genom samordning c:a 650m².
 En del av detta kom att utnyttjas till en ökning av den funktionella kvaliteten (t.ex bad)

Dåvarande 50%-regeln innebar att fritidsgård integrerad i skola förlorade det statliga bostadslånet.

ÖVRE STAPELN: TRADITIONELL FINANSIERING
 ÖNDRE STAPELN: PRELIMINÄR FINANSIERING FÖR BRICKEBACKEN

- STATLIGA BIDRAG
- STATLIGA BOSTADSLÅN
- KOMMUNALA MEDEL
- LÅN I KREDITINSTITUT
- KOSTNADSBESP. VID SAMORDNING

Diagrammet visar traditionell och verklig finansiering för Brickebackens centrum.

SAMMANSTÄLLNING AV CENTRUMPROGRAM

Den på följande sidor presenterade tabellen är en översikt över olika centrumprogram. Avsikten med tabellen är att ge en uppfattning om olika grader av målsättningar beträffande lokalprogram och samverkan för centrumanläggningar. Förutom Brickebacken och Lövgärdet har som jämförelseobjekt medtagits ytterligare en integrerad anläggning, Rannebergen i Göteborg samt två äldre, mera traditionellt byggda centra - Markbacken i Örebro och Råby i Västerås.

I tabellen har införts uppgifter utan krav på att dessa i detalj skall vara jämförbara. Sålunda kan ytor som nämns dels gälla programytor och dels våningsytor.

Programsammanställningen inleds med en tabell som även redovisas i Statens Planverks rapport 24. Denna tabell illustrerar sambanden mellan förutsättningar i form av projektorganisation och driftsorganisation och resultat i form av fysisk utformning och grad av samverkan. I tabellen delas samverkan upp i olika grader från 1 till 5, där grad 5 betecknar att samverkan drivits mycket långt.

I sammanställningen av centrumprogram har graden av samverkan uppskattats för de olika delarna och för centrum som helhet.

Nedanstående tabell (Planverkets rapport 24) illustrerar hur den fysiska utformningen kan vara beroende av graden av samverkan mellan olika verksamheter.

← FÖRUTSÄTTNINGAR → ← RESULTAT →

Projektorganisation	Samverkan under drift	Förvaltning, driftorganisation	Grad av samverkan	Fysisk utformning
Planförslag från BN + förvaltningsremisser	Lån mellan närliggande verksamheter av lokaler och yttre anläggningar	Förvaltning och drift skild för varje verksamhet (sektoriellt uppdelad)	1	Tomter och anläggningar intill varandra. Separata byggnader och anläggningar. Separat parkering och tillfart. Entydig inriktning av kommunikationer t ex gångstråk
Planförslag från BN + förvaltningsremisser. Medveten programsamordning mellan vissa förvaltningar	Sambruk av vissa lokaler och/eller yttre anläggningar	Förvaltning och drift kan ske sektoriellt eller delvis samordnas	2	Tomter och anläggningar intill varandra med möjlighet till sammanbyggnad
Projektgrupp för programsamordning, en byggherre som medverkar i planarbetet	Sambruk av lokaler och/eller yttre anläggningar. Viss personalsamordning	Samordnad förvaltning, uppdelad eller samordnad drift	3	Gemensam tomt (ev senare uppdelning). Gemensamma anläggningar
Planering utan förvaltningsgränser. Projektgrupp som medverkar i planarbetet. En byggherre. Ev omprövning av sektoriella anvisningar	Total sambruk av lokaler och/eller yttre anläggningar. Viss personalsamordning	Samordnad förvaltning. Delvis samordnad drift. Delvis förändrad budgetprincip	4	Gemensam tomt, gemensamma anläggningar, delvis gemensamma byggnader. Gemensam parkering och tillfart. Viss möjlighet till ökad decentralisering
Planering utan förvaltningsgränser. Projektgrupp som medverkar i planarbetet. En huvudman. Omprövning av sektoriella anvisningar	Total samordning av lokaler, yttre anläggningar och personal	En huvudman för förvaltning och drift. Kommunal nyorganisation. Förändrad budgetprincip	5	Gemensam tomt. Gemensamma byggnader och anläggningar. Stor möjlighet att uppnå ökad decentralisering

På de följande sidorna ges exempel på centrumanläggningar med olika grad av samverkan.

- Råby centrum : centrumtomterna är lokaliserade i anslutning till varandra grad 1
- Markbackens centrum : vissa verksamheter har samordnat program och sambruk av lokaler grad 2
- Lövgärdets centrum : projektgrupp för programsamordning, gemensam tomt, gemensamma anläggningar grad 3
- Brickebackens centrum : Delvis samordnad drift, gemensam tomt, gemensamma anläggningar grad 4

1 UNDERVISNING - grundskola - samordning med andra verksamheter

GRAD AV SAMVERKAN

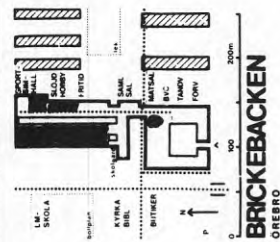
4

3-4

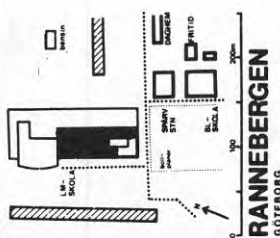
3

2

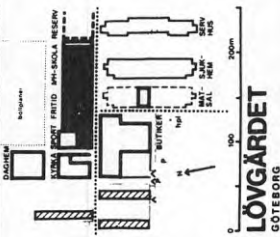
1

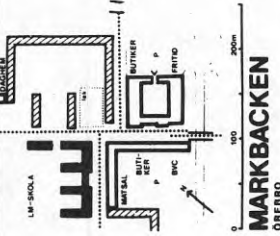
2pL + 4pM + 3spkl

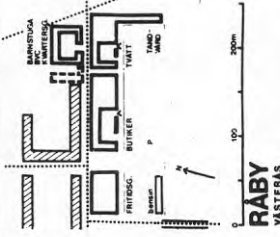
4pL (ärsk.3) + 3pM + 2spkl

2pM + 4pM + 3spkl

2pL + 2pM

2pL + 2pM samt 4pM år 1975

I CENTRUM

ADMINISTRATIONSLOKALER

expeditionsavdelning

● samtliga skollokaler av-
sågs användas för fritids-
verksamhet (genomfördes
ej)

läroavdelning

● nyttjas även av kyrka
och föreningsgård

eleveravdelning

● planerad samordning med
barnvårdscentral
(genomfördes ej)

UNDERVISNINGSLOKALER

bokrum mm

● ingår i stadsbibliotek

klassrum mm

● nyttjas av kyrka och
föreningsgård

Institution för biologi,
kemi och fysik

● ingår i stadsbibliotek

musik

● 60 m² kvalitetsutökning,
nyttjas av kyrkan och
föreningsgården

teckning

● 60 m² kvalitetsutökning,
nyttjas av kyrkan och
föreningsgården

slöjd, teknik

● yttillskott från före-
ningsgården

henkenskap

● yttillskott från fritids-
gården (materialförråd)

gymnastik

● ingår i idrottsgård
(säm- och sporthall)

En förutsättning för or-
ganiserad samverkan är
en samordning av de oli-
ka nyttjarnas administra-
tionslokaler.
För att underlätta sam-
arbete bör gemensamma
personalutrymmen anord-
nas.

● Bokrummet utnyttjas bätt-
re i anslutning till sko-
lans övriga läromedel än
som ett biutrymme i ett
ev stadsbibliotek.

● Klassrummen kan använ-
das kvällstid av slutna
grupper med kurs- eller
fritidsledare.

● Alla praktiska-estetiska
ämnen har för fritids-
verksamheten värdefulla
lokaler, som bör komp-
letteras med förrådsut-
rymmen.

1 forts.

Kommentarer

SAMLINGSLOKALER

Elevmatsal	—överförd till Konsum	● skolrestaurang och fritidscafé, ytillskott från fritidsgården	● placerad i centrum	●
Personalmatsal	—överförd till Konsum	● nyttjas av all personal och som klubbrum	● placerad i centrum	●
Kök	—överförd till Konsum	● separata kök för skola och fritid	● placerad i centrum	●
Uppehållsutrymme	● kvalitetsökning i idrottsgård. Tillgång till fritidslokaler	● i fritidsgården	—	—
SKYDDSRUM	● bordtennis för idrottsgård	● nyttjas som personalomklädning för vårdblock	●	●

● Skolan utnyttjar elevmatsalen under mycket kort tid och p g a svårigheter med om- möblering sällan för undervisningsändamål. Däremot kan matsalen utan förändringar användas för fritidsbruk och inbespara viss programyta.

● Mathållningen kan vara svår att samordna p g a olika kvalitetskrav.

● Uppehållsutrymmen kan förläggas till fritidsgårdens öppna lokaler.

2B SAMLING OCH REKREATION - fritidsgård

GRAD AV SAMVERKAN

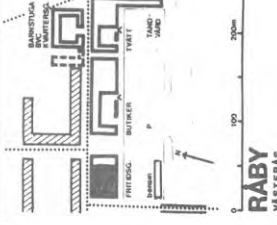
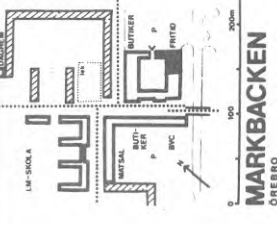
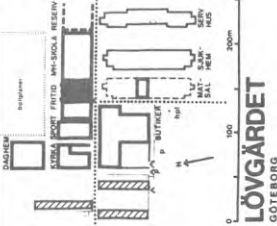
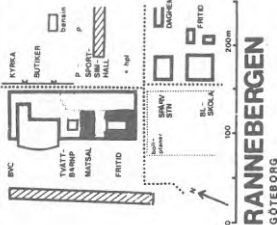
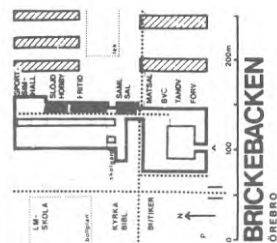
4

4

4

1

1

Teckenförklaring:
 ● = yta finns
 — = yta finns e)

I CENTRUM

Kommentarer

ADMINISTRATIONSLOKALER

- expedition
- lokaler se 1. Undervisning

används dagtid av lek-skola

●

SAMLINGSLOKALER

- samlingsal med scen
- omklädnings, lager
- samlingsal
- foyer

● nyttjas av skola och kyrka (150 pl.)

●

●

●

SERVERINGSLOKALER

- servering
- kök

● ungdomscafé; används av skola, kyrka, idrotts-gård

●

AKTIVITETSLOKALER

- musikrum
- bullerrum
- sminkrum
- ateljé, målning
- keramik
- textil
- trä- och metall-verkstad

● sällskaps- och musikrum

●

●

● keramik och pysselrum, nyttjas även av skolan

● i skolan (yttillskott)

● i skolan (yttillskott)

● samordnad med skolans expedition

●

●

●

●

●

● skolrestaurang och pub nyttjas kvällstid av fritidsgården

●

●

●

● i skolan, dessutom rum för "spisning"

●

●

● i skolan (yttillskott)

● i skolan (yttillskott)

● samordnad med skolans expedition

●

●

●

●

●

● ett separat "lugnt café" övrig servering i fritidscafé vid skolrestaurangen

●

●

●

● diskotek i skolrestaurangen

●

●

● hobbyverkstad i anslutning till skolrestaurangen; Målning i ateljén

● i skolan (yttillskott)

● i skolan (yttillskott)

● samordnad med skolans expedition

●

●

●

●

●

● allaktivitetstorg = "torg"

●

●

●

●

●

● informations- och samlingsal, nyttjas dagtid av skolan

●

● i torget

används dagtid av lek-skola

●

●

●

●

●

● uthyres för privata fester

●

●

●

●

●

● hobbyrum

● hobbyrum

● hobbyrum

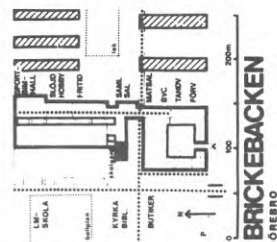
2C SAMLING OCH REKREATION - kyrka

GRAD AV SAMVERKAN

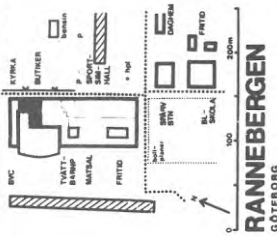
4

3

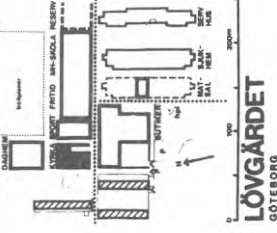
3

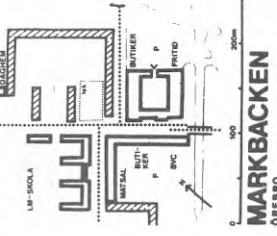
BRICKEBACKEN
ÖREBRO

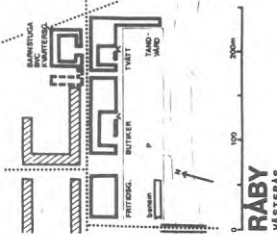
RANNEBERGEN
GÖTEBORG

LÖVGÅRDET
GÖTEBORG

MARKBACKEN
ÖREBRO

RÅBY
VÄSTERÅS

Teckenförklaring:
 z yta finns
 ● = yta finns e)

Kommentarer

Beroende av lokala programförutsättningar kan kyrkans lokaler samordnas med skolans och fridsgårdens.

I CENTRUM statskyrka

KYRSAL

FÖRSAMLINGSDEL expedition

konfirmandsal

arbets-studierum

dagskola

ungdomslokal

juniorrum

hobbyrum

kök

● ingår delvis i föreningsgård; används av skola, bibliotek

● expedition och arbetsrum

— ingår i skola

— aktivitetsrum ingår i skola

—

— i föreningsgård

— i föreningsgård; söndagskola i bibliotek

— i skola - föreningsgård

●

● med sakristia

● för präst och diakonissa

— i arbets- och studierum

●

● ev leksoleversksamhet i lägenheter

● samt studierum

● scoutrum

● pentry

● sporadisk samordning

● arbetsrum

● även skola används

Kyrkan samordnas ej med andra verksamheter beträffande lokaler och organisation

2D SAMLING OCH REKREATION - idrott och simbad (inom husanläggning)

GRAD AV SAMVERKAN

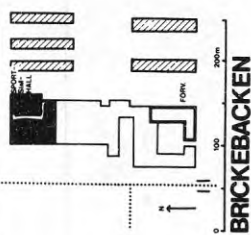
4

4

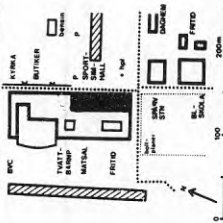
4

2

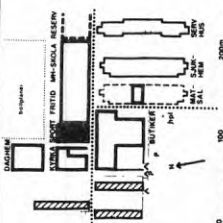
1

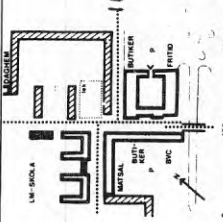
BRICKEBACKEN
ÖNEBRÖ

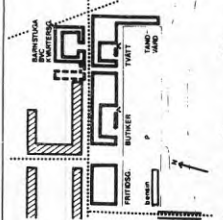
RANNEBERGEN
GÖTEBORG

LÖVGÅRDET
GÖTEBORG

MARKBACKEN
ÖNEBRÖ

RABY
VÄSTERÅS

Teckenförklaring:
● = yta finns
○ = yta finns ej

I CENTRUM

Kommentarer

Gymnastikhall används av skola, föreningsgård

Gymnastikhall med redskap

● 18x36 m

Gymnastiksal med redskap

● 240 m²

omklädningsavdelning

● delvis från skola och föreningsgård; delvis kvalitetsökning

bastu

● delvis kvalitetsökning

uppehållsrum

● (kvalitetsökning)

klubbrum

— i föreningsgården

öskådare

— ett 50-tal stöplatser

expedition, lärarrum

● från skola, ytillskott för funktionsutrym-
men

skyddsrum

● används till idrotts-
ändamål

BAD

simbassäng

● 8,5x16 2/3 m (kvalitets-
ökning)

barnebassäng

● intill simbassäng

omklädningsavdelning med bastu

● samordnas med gymnastik-
en

expedition

●

SERVERING

● automater

För den totala programskrivningen för idrott och bad bör alla nyttjare samverka. Med relativt små ytillskott kan en väsentligt utökad funktion uppnås. Dock måste skolans gymnastikundervisning tillgodoses i första hand. Detta utgör i allmänhet ingen kompromiss.

● i fritidsgård

● 200 m² i gymnastiksal i skola

● bordtennisrum i fritidsgård

● 20x40 m används av skola och fritidsgård på dagtid och av idrotts-gård på kvällen

● 40 platser

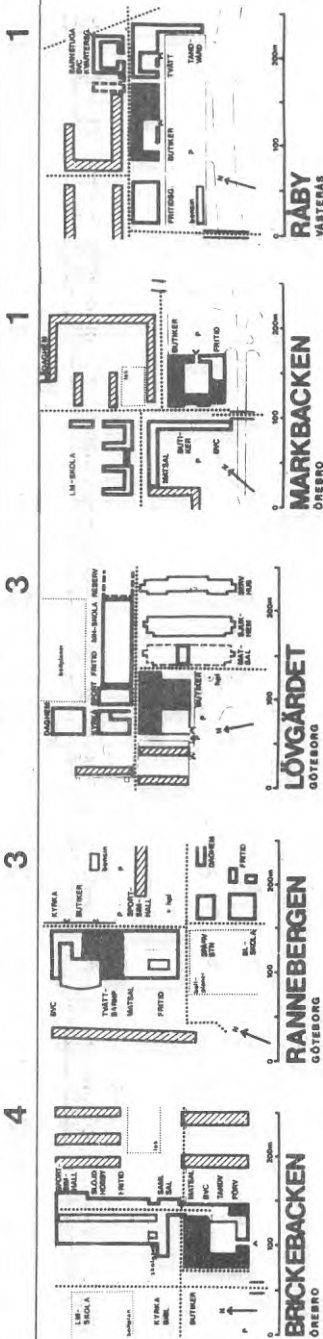
utomhusbad

—

5 VARUDISTRIBUTION

GRAD AV SAMVERKAN

Teckenförklaring:
 ● = yta finns
 — = yta finns e)

Kommentarer

DETALJHANDEL	BRICKEBACKEN ÖREBRO	RANNEBERGEN GÖTEBORG	LÖVGÅRDET GÖTEBORG	MARKBACKEN ÖREBRO	RÅBY VÄSTERS
livsmedel	● (Konsum)	● "allivabutik"	● närhetsvaruhus sb-soriment (Konsum)-kvällsöppet	● VIVO, Konsum, delikatess	● ICA, Konsum
servicebutik	● (Konsum) somlokalisering med reception	● frukt och tobak	●	—	● tobaksaffär och OK-kiosk med vissa dagligvaror
tobak, frukt, konfekt	● (Konsum)	● i servicebutik	●	● kiosk	●
konditori	● (Konsum)	●	● sortimentförsök i Konsum	●	●
blommor	● (Konsum)	—	●	●	●
kortvaror, textil	● specialbutik	—	●	— i kiosk	●
böcker, papper	● (Konsum)	—	●	●	●
färg	● (Konsum)	—	●	●	●
sport	●	—	●	●	●
HANTVERK					
frisering	● dam- och barnfrisör	● herr- och damfrisör	● herr- och damfrisör	●	●
tvdtt	● koftvätt, sjuvård, samordnas med reception	● ingår i "Boservice"	● tvättinlämning i reception (Konsum)	●	●
uzmakare, juvelerare	—	—	—	—	—
skomakeri	—	—	—	—	● i BV på bostadshus
PENNINGTRANSAKTIONER					
post	●	●	●	●	●
bank	●	—	●	●	●
ÖVRIG SERVICE					
reception	● kontaktförmedlar stöd och barnvaktshjälp	● ingår i "Boservice" - med samtalsrum	● stöd-, bud-, barnvakt-, sjukhjälpförmedling (Konsum)	—	—
apotek	—	—	●	—	●

● Kan samordnas mellan fastighetsförvaltning och kvällsöppen butik eller ges en mer social inriktning.

allmän toalett (handikappt)

5 forts.

Kommentar

- Fastighetsförvaltningen kan ta hand om vissa tjänster = reception
- Samordning av mat-hållning och allmän servering är en angelägenhet, men komplimenterad fråga.

FÖRVALTNING	● områdesexpedition, verkstad, ekonomilokaler	● fastighetsexpedition, verkstad ingår i "bo-service"	● fastighetsförvaltning	● fastighetsförvaltning	● parkförvaltning (i lekcentrum)
SERVERING	● (Konsum) överförs delvis från skolor, restaurang, pub, festlokal	— se fritid	● i vårdblock för personal, pensionärer och deras gäster (abbonemang för boende skall utredas) (se fritid)	—	● pizzeria och korvkiosk
SKYDDSRUM	● förråd för fastighets-skötare	● dubbelutnyttjas ej	● Omklädningsrum för sjukhus, öppenvård m.fl.	●	● i bostäderna
I ÖVRIGA OMRÅDET					
BENSIN	● moppedgård planeras	— reserverad yta		● bensin, service och parkering	● med tvätt- och servicehall i anslutning till centrumparkering och allservice med korvbar
BUTIK	—	●	2 st närhetsbutiker	●	—

JÄMFÖRELSER

LÖVGÄRDET - BRICKEBACKEN

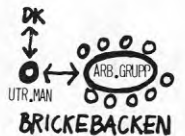
Inom landet fanns vid planeringsstarten för Lövgärdet och Brickebacken centrum inga integrerade centrumanläggningar. Detta medförde att man saknade referensobjekt när det gällde att i projektstarten avgöra i vilken omfattning olika verksamheter kunde samverka eller integreras. De förutsättningar och ambitionsnivåer som successivt framkom fick bestämma graden av samverkan (integrationen) mellan verksamheterna i de båda projekten. Program, verksamhetsplanering och tekniska lösningar arbetades fram och gav som resultat realistiska och genomförbara projekt, där graden av samverkan kom att bli skiftande.

Vidstående jämförelseuppställning visar dessa förutsättningar för Lövgärdet och Brickebacken. Materialet är hämtat från dagböcker och planer av respektive projekt. Observera att direkt jämförelse kan vara svår att göra eftersom de två kommunerna (Göteborg och Örebro) är olika i storlek, organisation och topografi. I vilken grad dessa skillnader påverkat projekten är omöjligt att fastställa. Man kan bara konstatera att de påverkat resultaten dock ej i avgörande grad.

JÄMFÖRELSE, FÖRUTSÄTTNINGAR - RESULTAT

FÖRUTSÄTTNINGAR

	LÖVGÄRDET	BRICKEBACKEN
Initiativ	Initiativ till samordning tas av Byggherren.	Initiativ till samordning tas av Byggherren.
Förankring	Projektet var formellt inte förankrat i kommunen. Direktören för Göteborgshem var samtidigt kommunfullmäktiges vice ordförande varför förutsättningar fanns för en god information i denna nivå.	Drätselkammaren var med vid beslutet om projektets uppläggning efter målsättningen i Boendeservice 1. Stiftelsens direktör var samtidigt drätselkammarens ordförande.
Projektorganisation	Arbetsgruppen bildas från början. Samordningsarbetet handlägges av arkitektkontoret.	Drätselkammarens utredningsman lämnar delvis samordnat program till arkitekt och de olika förvaltningsarna. Samrådsgruppen bildas därefter.
Process	<p>Detaljplanearbetet till koncept I ligger hos stadsbyggnadskontoret. Därefter kommer beslut och samordning av centrum samt uppdelning av centrum och övriga bostäder på olika arkitekter.</p> <p>Färdiga bygghandlingar för byggnaden på entreprenad och i egen regi.</p> <p>Förskjutning av bostadsbyggnadsprogrammet gjorde att centrum senarelades.</p>	<p>Detaljplanearbetet för bostäder och centrum sker parallellt med programarbetet och av en ansvarig arkitekt från första skiss.</p> <p>Centrum ingick i totalentreprenaden för bostadsområdet och var därför låst i tid.</p>
Programinnehåll	MH-skolans undervisning sker i öppen lösning där samordningsytor är svåravskiljbara. I centrumprogrammet ingår ett vårdblock med större upptagningsområde. Det sammansatta programmet i kombination med svår terräng har framtingat hög samordningsgrad på parkering och inlastning.	LM-skolans undervisningsform är konventionell. Samordningsbara lokaler är lätt avskiljbara. Centrumprogrammet har med undantag för landstingslokalerna stadsdelen som underlag.
Finansiering	Genom det omfattande programinnehållet var finansieringen osäker. Tidplanen försköts p g a att förvaltningarna inte kunde besluta om medverkan innan slutfinansieringen var klar.	Centrum skulle genomföras med den funktionellt bästa utformningen genom samordnad finansiering eller på något annat sätt.

se centrumprogram!

RESULTAT

	LÖVGÄRDET	BRICKEBACKEN
Utformning	<p>Gemensam tomt, uppdelbar.</p> <p>Flera byggnader, gemensamma yttre anläggningar t ex parkeringsgarage och lektyr.</p> <p>Delvis olika tekniska system. Byggs i en följd med möjlighet till etappindelning.</p>	<p>Gemensam tomt, ej uppdelbar.</p> <p>Gemensambyggnad och gemensamma yttre anläggningar</p> <p>Ett tekniskt system.</p>
Samverkan	<p>Lokalsamordning olika långt driven i de olika blocken (grad 2-4).</p> <p>Ej samordnad verksamhet.</p> <p>Samordnad förvaltning av byggnader och anläggningar.</p>	<p>Långt driven lokalsamordning.</p> <p>Viss personalsamordning.</p> <p>Samordnad förvaltning av byggnader och anläggningar.</p>
Grad av samverkan	Uppskattas till grad 3, spänner mellan 2 och 4.	Grad 4.

SLUTSATSER

Slutsatserna, som kan dragas av erfarenheterna från Lövgärdet och Brickebacken, är dels speciella för dessa båda projekt men i huvudsak är de så generella att de kan tillämpas på nya projekt av samma typ.

FINANSIERINGEN

Genom hela rapporten, t ex via dagböckerna, har det klart framgått att anläggningarnas finansiering varit ett av de svårare problemen att lösa. Osäkerheten i finansieringsfrågorna har delvis kommit att påverka slutresultaten och det är därför med tillfredsställelse man kan konstatera att statsmakterna genom ändringarna i lånekungörelsen (SFS 1972:303) nu kommit fram till en lösning av dess problem som underlättar kommunernas möjlighet att starta projekt med integrerade centrumanläggningar. Erfarenheter från sådana projekt under dessa nya förutsättningar får utvisa hur effektiva ändringarna är och hur de påverkar arbetena med dessa nya centra. Lövgärdet och Brickebacken centrum har varit möjliga att driva som integrerade anläggningar tack vare att dessa projekt utarbetats parallellt med att den statliga servicekommittén utrett servicefrågorna och sett som sin uppgift att stödja försöksobjekt.

Byggherrarna och arkitektkontoret har kunnat stå i direktkontakt med kommittén och ömsesidiga impulser har kunnat vinnas, samtidigt som de slutliga lösningarna för Lövgärdet och Brickebackens finansiering har påverkats av dessa kontakter. Dessa för objekten speciella problem är undanröjda med nuvarande lånekungörelse, men denna kan å andra sidan ge upphov till tolkningsproblem för kommande projekt och därmed liknande problem som mötte de redovisade projekten.

DEN POLITISKA VILJAN INOM KOMMUNEN

En viktig förutsättning är de politiska besluten inom kommunen. Den politiska viljan bör markerats i ett tidigt skede. Dessa tidiga och övergripande beslut underlättar genomförandet av centrumprojekt av den här typen. De kan vara en förutsättning för att en målsättning skall nå fram till alla inblandade instanser och ge ett önskat slutresultat. I de två redovisade projekten har initiativet till samordning av serviceverksamheterna kommit från byggherren, som samtidigt i båda fallen var ledande politiker inom respektive kommun. Initiativet kan komma från flera olika håll men generellt sett bör helhetssynen utformas och förankras i central politisk nivå inom kommunen och inpassas i kommunens socialpolitiska målsättning. Då har man återförsäkrat genomförandet på detta plan och fått en styrning av alla de följdbeslut inom olika förvaltningar som måste fattas för att kunna förverkliga byggande och drift av integrerade centrumanläggningar. Man undviker därmed en osäkerhetsfaktor under program- och projekteringsarbetet, som annars kan förorsaka förskjutningar av målsättningarna. Den politiska viljan kan behöva ta formen av beslut som anger ramar och målsättning för de olika kommunala intressenterna. I annat fall kan dessa vilja ha full handlingsfrihet under alla skeden.

KOMMUNAL ORGANISATION

Liksom den politiska viljan spelade den kommunala organisationen en avgörande roll för genomförandet av Lövgärdet och Brickebacken. Den projektorganisation som genomfördes i Brickebacken visar en väg att överbrygga svårigheterna med kommunernas uppdelning på olika sektorer (förvaltningar m m). Än så länge är det ovanligt att svenska kommuner har övergripande organ som kan leda samordningsprojekt av den typ som integrerade centra innebär.

Den traditionella uppbyggnaden av kommunernas organisation innebär som bekant, att varje nämnd och styrelse helt ansvarar för sitt område och har byggt upp sin respektive verksamhet utifrån denna förutsättning. Det är av stor vikt att kanaler finns för samarbete med andra förvaltningar över ansvarsgränserna. Det visade sig att den lösning som valdes i Brickebacken med en utredningsman som var kopplad till drättselkammaren och med en referensgrupp av sektorschefer som höll kontinuerlig kontakt med projektet under hela arbetets gång fungerade väl. Under program- och projekteringsarbetet med Lövgärdet förändrades gruppen personellt vilket medförde en glidning i målsättningen. Slutsatsen av detta är att en övergripande projekt- eller referensgrupp med medlemmar från samtliga intressenter bör finnas under hela arbetstiden från första programarbetet till inflyttningsskedet. Det är möjligen inte nödvändigt att denna grupp skall bestå av personer på chefsnivå, men de måste absolut ha sitt arbete väl förankrat hos respektive intressent. Vid sidan om denna övergripande grupp är det lämpligt, för en smidig handläggning, att speciella arbetsgrupper tillsätts för att lösa specifika problem som berör t ex endast en del av intressenterna.

Dessa åtgärder innebär att kommunerna för att kunna genomföra samordnade projekt måste se över sina projektorganisationer innan man startar arbetet och även förvissa sig om att man har de personella resurser som krävs.

DRIFTSSKEDET

Från driftsskedet saknas ännu något större erfarenhetsmaterial. Klart står dock att övergången från byggskede till driftsskede måste ske på ett sådant sätt att man skapar full kontinuitet. Information av personalen om målsättning och funktion bör vara grundlig och eventuellt kan man, som i Brickebacken, låta referensgruppens medlemmar vara med vid tillsättandet av personal för driften. Liksom under föregående skede spelar ekonomin en betydande, kanske avgörande roll för att driften skall kunna ske så som man i målsättningen fastställt den. Redan nu har man kunnat konstatera att driften kan innefatta sådana problem att dessa överstiger de man haft under planering och byggande. Hur skall man t ex kunna få en återförsäkran att driftskostnaderna (hyra, personal-kostnader m m) verkligen inryms i framtida kommunala budgetar? Om någon intressent efter en tid av ekonomiska skäl måste dra sig ur ett projekt, kan då anläggningsförvaltaren stå för en hyresförlust? Om två eller flera förvaltningar, intressenter, har gemensam personal - vem skall ta huvudansvaret för denna?

Frågeställningar av detta slag kan bli många, en del kan vara lättlösta medan andra t ex måste stå öppna för att lösas från år till år. De senaste årens åtstramningar i kommunernas ekonomi har medfört ofta kraftiga nedskärningar i anslag till kommunala förvaltningar. En fortsatt utveckling i den riktningen skapar knappast gynnsamma förutsättningar för integrerade anläggningar genom att varje förvaltning kan komma att sträva mot maximal handlingsfrihet. Av detta kan man dra den slutsatsen att den lösning som kommit på investeringssidans problem bör följas upp av en lika tillfredsställande lösning för driftssidan.

TENDENSER

Trots den ändrade lånekungörelsen är utvecklingen inte entydig för integrerade centrumanläggningar. Svårigheter inom kommunerna med projektorganisation och driftsanslag har nämnts tidigare.

Inom kommunen sker en kontinuerlig översyn av den interna organisationen och i flera kommuner diskuterar man att föra samman förvaltningarna i samarbetsblock t ex skola-fritid-idrott eller park-idrott.

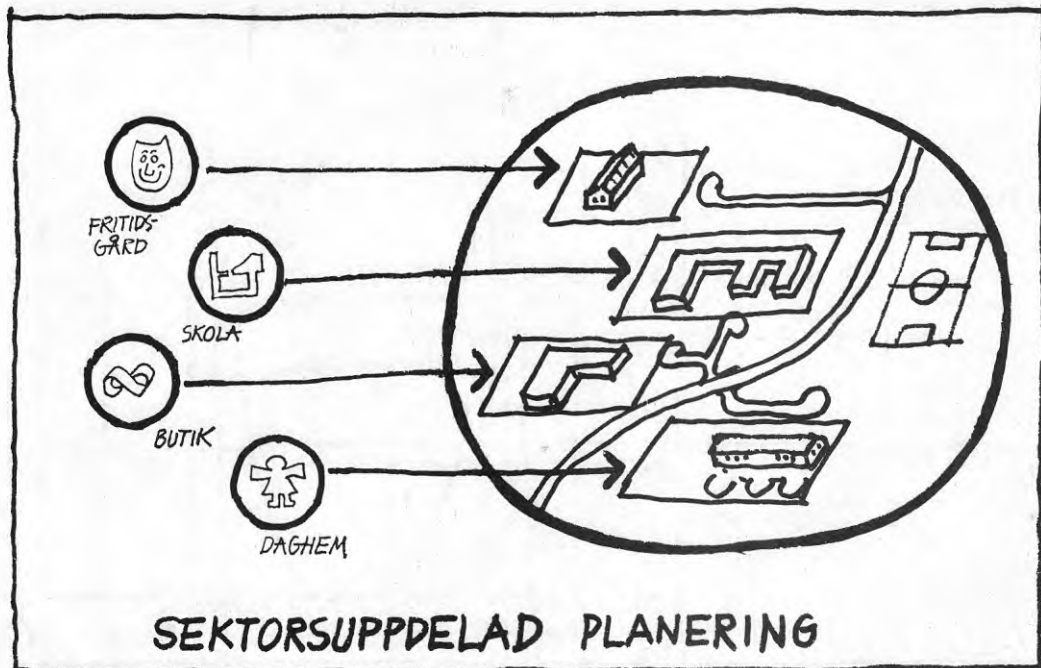
Farhågor framförs för att man genom samordning skapar stora enheter som ger ökade gångavstånd och försvårar tillgängligheten samtidigt som man kanske skapar främlingsskap genom stordrift. Dessa farhågor torde mera vara att betrakta som kritik mot vissa lösningar än mot principen. Samordning av verksamheter är i första hand en fråga om att planera hela servieutbudet så att det följer med den övriga samhällsutbyggnaden och blir riktigt lokaliserat. En etappvis utbyggnad av serviceverksamheter i takt med behovet är en angelägen uppgift att lösa - både beträffande funktion och finansiering av byggnader, som successivt ändrar användning.

Från skolmyndigheternas sida framförs betänkligheter att samlokalisera t ex högstadieskolor med butiker. Elever har en tendens att dra sig in i butiker och serveringslokaler under raster och håltimmar.

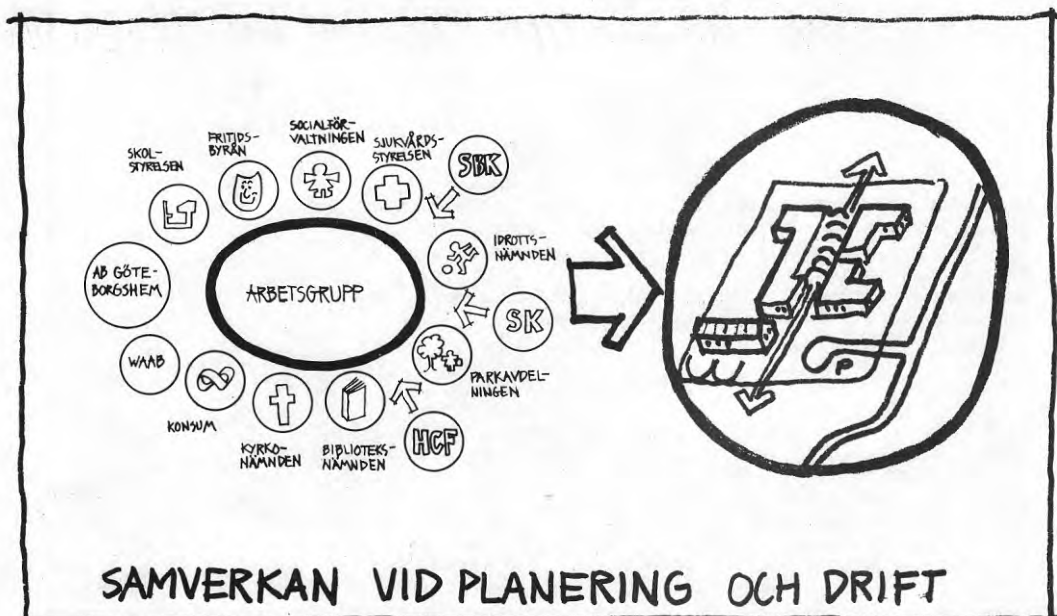
De senare problemen har emellertid visat sig finnas även när butikerna ligger på relativt stort avstånd från skolan. Problemen kan delvis mötas i planlösningen men ej elimineras helt. I Brickebackens LM-skola har dessa problem minskats avsevärt genom att fritidsgården driver en aktiv verksamhet även under skoltid.

Genom samverkan och integration finns på sikt möjligheter att decentralisera verksamheter som annars skulle kräva större underlag var för sig. I bostadsområdet Rannebergen i Göteborg har t ex två klasser i lågstadiet sammanförts med en förskola till en liten serviceenhet i direkt kontakt med bostäderna.

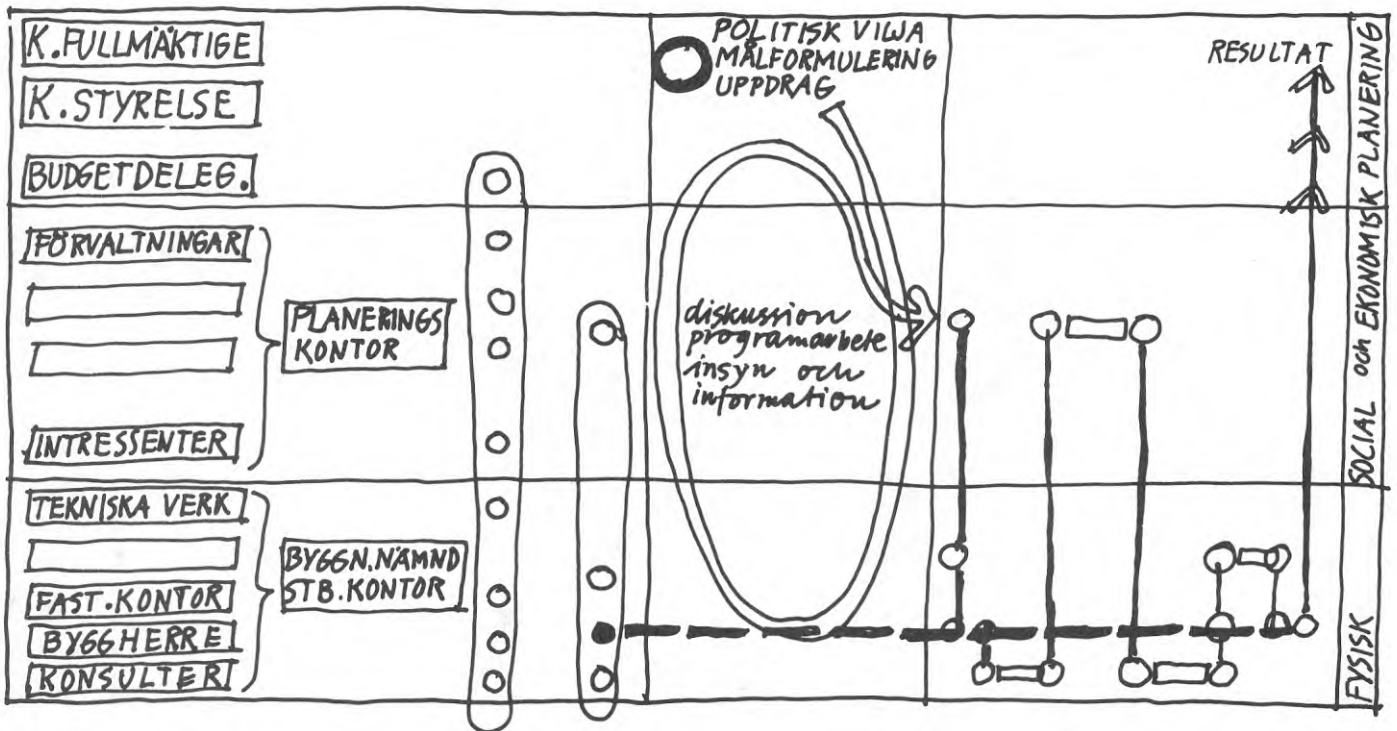
De nya lånereglerna medger också att man diskuterar projekt från fall till fall. Huvudsaken är att man presenterar en helhetslösning på problemet att erbjuda service för "de i området boende".

- Inom många kommuner har man sökt överbrygga den traditionella sektorsuppdelningen genom att bilda block inom vilka flera förvaltningar kontinuerligt samverkar t.ex. skola-fritid-idrott
- Genom en samverkan mellan alla verksamheter kan serviceutbudet breddas och utformas som en helhet.

SKISS TILL IDEAL PROJEKTORGANISATION

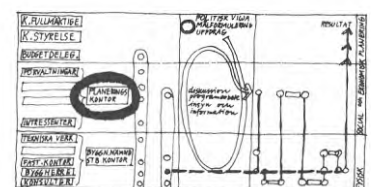
TÄNK PÅ DETTA

Reflektioner kring hur en ideal uppläggning av ett projekt kunde se ut.

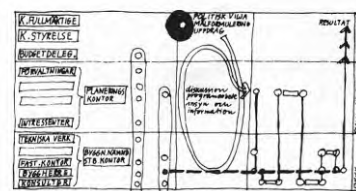
I praktiken blir projektorganisationen en fråga om val av lämpliga personer!

- Den aktuella organisationen av den kommunala administrationen bildar bakgrund och ger förutsättningar för den processuppläggning man väljer att arbeta efter (se kommunförbundets projektadministration). Den kommer också att bestämma vilken grad av samordning man kan åstadkomma i integrerade stadsdelscentra
- De flesta kommuner har ett utredningsorgan som samlar fakta, prognoser och statistik från förvaltnings- och verksnivå och sammanfattar detta till ett underlag för beslut om t ex byggandet av en ny stadsdel med sitt centrum. Detta organ bör dessutom ansvara för lokala rekommendationer och kompletteringsnormer som anger vilka allmänna standardkrav man i kommunen vill ha på sina bostadsområden.

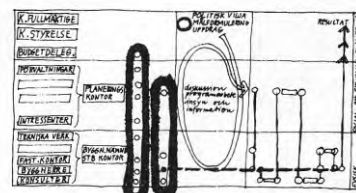

SKISS TILL IDEAL PROJEKTORGANISATION

- På styrelse- och fullmäktigenivå formuleras de övergripande målen. Efter principbeslut om planering, lämnas uppdrag till en arbetsgrupp för projektet. Uppdraget som formuleras för gruppens arbete bör till en början endast ge de allmänna ramarna för projektet. I väntan på planverkets "anvisningar för planering av bostadens närområden" kan uppdraget t ex innehålla:
 - . ramar för exploatering
 - . lägenhetsfördelning
 - . miljökrav
 - . önskad social integration
 - . önskad verksamhetsintegration
 - . servicegrad
 - . eftersträvd grad av samordning

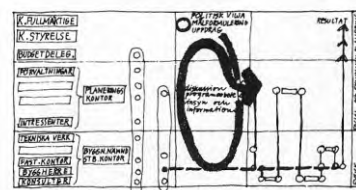

- Arbetsgruppen skall vara liten och effektiv, men vara så sammansatt att den kan:
 - . bearbeta programfrågor och samordningsproblem
 - . göra ekonomiska utvärderingar
 - . bedriva skissarbete för att mera konkret kunna värdera konsekvenserna av olika programförslag
 - . effektivt driva projektet genom en inom gruppen utsedd projektchef

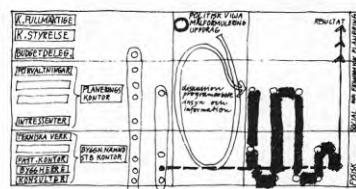

- Till hjälp har gruppen en referensgrupp som skall representera alla nivåer så att politisk vilja, ekonomiska möjligheter, socialplanering och fysisk lösning alla blir beaktade. Gruppmedlemmarna skall således ha god bakåtförankring till sin egen styrelse. De skall kvarstå med sitt ansvar under hela processen, även om skedeansvaret kan flyttas från en gruppmedlem till en annan.

- Under den första tiden bör inte arbetsmetoden vara alltför nätverksreglerad, utan mera ha karaktären av ett samtal där man omprövar, bygger på, informerar, offentliggör och debatterar. Efter principbeslut om total ambitionsnivå beställs en förutredning, där arbetsgruppen till kommunstyrelsen levererar:
 - . dispositionsplan, illustration till detaljplan
 - . hus- och lägenhetstyper
 - . miljöredovisning
 - . lokal- och verksamhetsprogram för servicefunktioner med redovisning av samordningsgrad
 - . preliminära antal med huvudmän som ingår som delintressenter
 - . finansieringsplan
 - . driftsbudget, hyresnivå

- De sista skedena skall noggrant tidplaneras.

R16:1974

Denna rapport hänför sig till forskningsanslag B 933 från Statens råd för byggnadsforskning till WAAB White arkitektkontor AB. Försäljningsintäkterna tillfaller fonden för byggnadsforskning.

Distribution: Svensk Byggtjänst, Box 1403, 111 84 Stockholm
Grupp: samhällsplanering

Pris: 17 kronor + moms